

ŽUPA SUĆURAJ NA HVARU

JOŠKO KOVAČIĆ UDK 262,1.2
Centar za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara Visoko stručni rad
21 450 HVAR

Na temelju neobjelodanjene arhivske građe i dosadašnje literature, obrađuju se povijest župe Sućuraj na Hvaru i tamošnji sakralni spomenici.*

Istaknut položaj na najistočnijem rtu otoka Hvara u prometnom biokovsko-neretvanskom kanalu te neveliko ali plodno polje u zaleđu (kažu: najplodnije na otoku) uvjetovali su da se naselje na mjestu današnjeg Sućurja razvije osobito u vrijeme tzv. "rimskog mira" (*pax Romana*), kroz prvih nekoliko stoljeća poslije Krista.¹

Nakon toga slijede mnoga stoljeća barbarskih provala, ratova i seoba naroda, promjenljive i slabe vrhovne vlasti te sveopće nesigurnosti - razdoblje koje povijesna vrela, za čitav otok Hvar a pogotovu za Sućuraj, gotovo da nikako i ne osvjetljavaju sve do kasnoga srednjeg vijeka. Ranosrednjovjekovnom slavenskom (hrvatskom) doseobom život je nastavljen samo u središnjem dijelu otoka, u naseljima uz starogradsko-jelšansko polje. Ostali dijelovi otoka Hvara - pa tako i njegovo istočno "šilo" zvano Plame sa Sućurjem na vrhu - nenastanjeni su krajevi u općinskom vlasništvu, koji služe za ispašu, sječu drva i sijanje žitarica. Takvo stanje opisuje najstariji veći povijesni izvor za hvarsko srednjovjekovlje, općinski Statut iz 1331. g., koji na mjestu kasnijega Sućurja bilježi samo crkvicu sv. Jurja (*ecclesia santi Georgii, quae est in capite insulae*).²

* Na ljubeznoj pomoći pri nastanku ovoga rada pisac toplo zahvaljuje hvarskim biskupima pok. mons. Celestinu Bezmalinoviću, sada stolujućem mons. Slobodanu Štambuku te ranijem generalnom vikaru mons. Josipu Šantiću, za uvid u Biskupski arhiv u Hvaru (BAH), a župniku o. Augustinu Tomasu za uvid u Župni arhiv u Sućuraj (ŽASu). Još hvala ranijem sućuranskom župniku o. Anđelu Cvitanoviću, kolegama prof. Nikši Vujnoviću i Zdravku Fistoniću, te osobito prof. Nikoli Aniću i g. Tomi Mucalu. Podaci o franjevcima rođenim u Sućurju su od dr. fra Karla Jurišića.

¹ O arheološkim spomenicima Sućurja piše N. Vujnović.

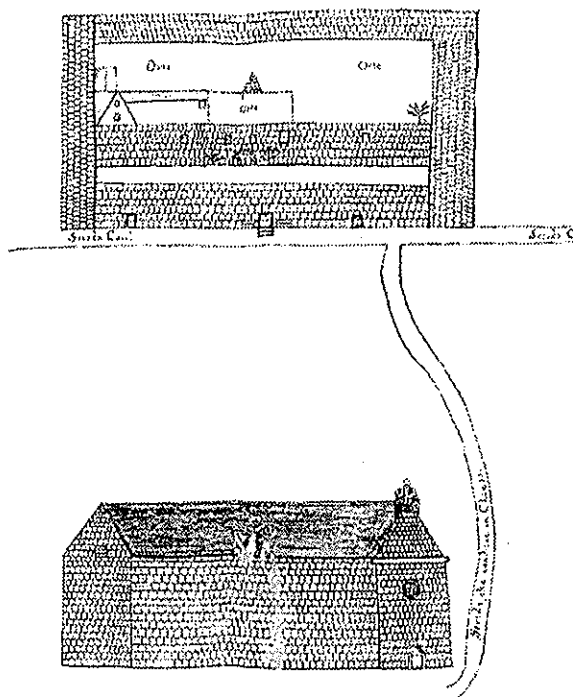
² (S. Ljubić:) *Statuta... civitatis et insulae Lesinae, Monumenta historico-juridica Slavorum Meridionalium* I., III., Zagrabiae 1882-3, 205, 238-239 i 346; J. Kovačić: *Hvarski ager u srednjem i novom vijeku, Mogućnosti* 1-2, Split 1993, 208-209 i 210; isti: *Župa Bogomolje na Hvaru, Služba Božja* 1/XXXV., Makarska 1995, 29-30.

Ta je crkvice, koja je - analogno Sv. Pelegrinu na najzapadnijem rtu - stajala na tada pustu i nesigurnu mjestu, nadjenula ime kasnijem naselju.³

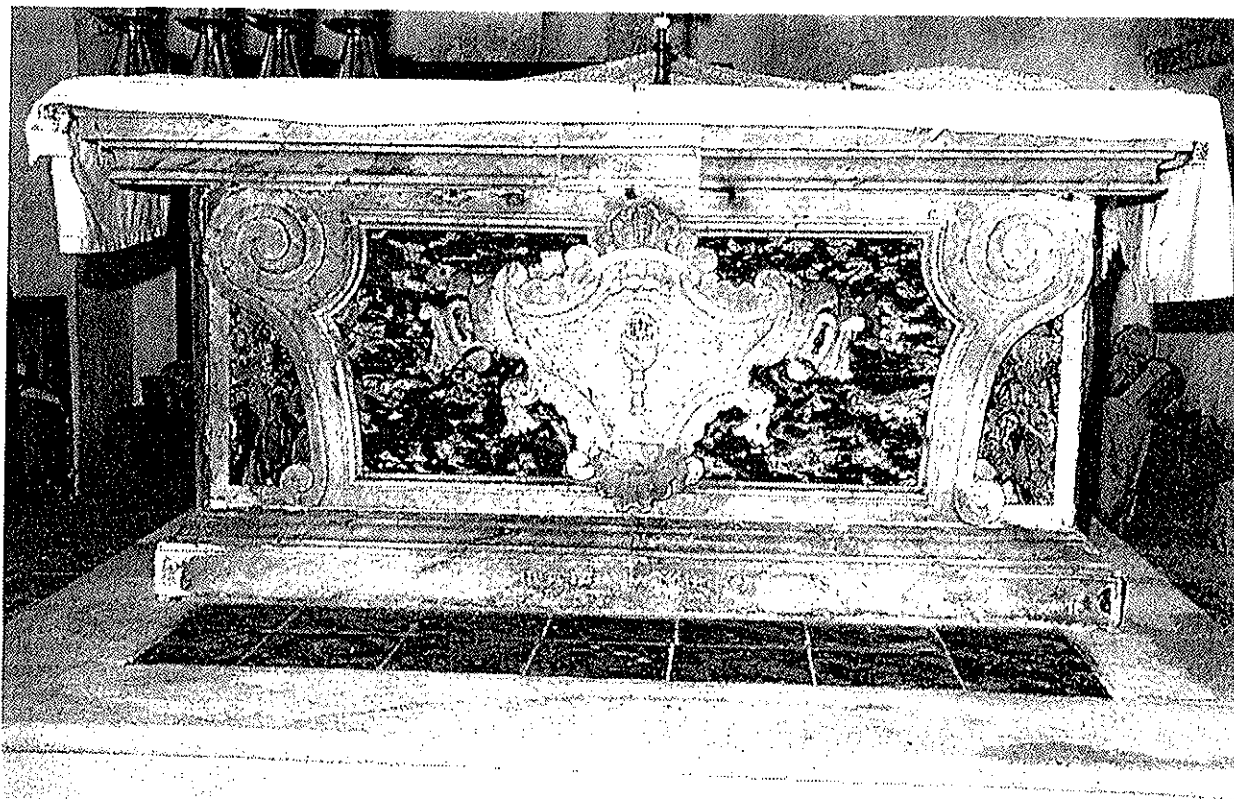
Sučuraj: grb Fabrizia Salvaressa iz 1560.g.
Snimio Zdravko Fistončić 1995.

sućuraj 19. st. prema 18. st. na osnovu - najprije - crkvenih (18. st.)

Shematski prikaz stare župne crkve i župne
kuće u Župnom arhivu Sućuraj - 19.st.?
Snimio Zdravko Fistončić 1995.

³ Od "sut" prema lat. "san/c/t/us/" + Juraj od lat. "Georgius" - usp. analogne toponime S(u)tivan, Supetar, Sumartin na Braču, Sumpetar (Jesenice) itd. i P. Šimunović: *Toponimija otoka Brača* (Brački zbornik 10), Supetar 1972, 116-117, 230 i dr. (Da je predmetak "su/t/" bio upotrebljavan i u srednjem, a ne samo u starom vijeku kako neki hoće, dokazuju Sutvidi na Braču i u Makarskom primorju, nesumnjivo srednjovjekovne crkve). - Nemamo spomena hrvatskog imena mjesta prije 19. st. Latinski ga i talijanski izvori nazivaju: "Sv. Jurjem na vrhu otoka" (1573.: *Sti Georgii capitllis/ insule* - Povijesni arhiv u Zadru, Arhiv Hvara, kut. 2, Intromissionum... secundus, 377v; 1732.: S. Zorzi Capo Superiore di quest' Isola - Arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine otoka Hvara u Hvaru, Libro Grazie... 1723-1734, 129 i 147); "selom Sv. Jurja" (1588.: *Villa S.ti Georgij in Capite Insule*; 1605.: *Villa S.ti Georgij*; 1621.: *Villa di San Giorgio* - BAH, *Visitatio Cedulini Ins. Pharensis et Issae*, 485, 487 i 528); "mjestom Sv. Jurja" (1639. i 1669.: *locus Sti Georgij* - BAH, *Visitatio I.a Zorzi*, 96 i *Visitatio Andreis I.* 59), te naprosto "Sv. Jurjem" (1612.: *S.ti Georgij* - nav. *Cedulinova vizitacija*, 495). Od gradnje mjesne tvrđave 1613.g. češće se naziva i "kaštelom Sv. Jurja" (*Castrum S. Georgij/Castel S. Zorzi* - 1754., 1774., 1778., i 1793.: BAH, *Bonaiuti Visitationes II.*, 655; *Riboli Visitationes*, 356, 358 i 623; *Visitatio II. Stratico*, 42). U hrvatskim se izvorima naziva: 1819. "Sveti Juraj od Fara", 1827. "Sućurac" (Suchiuraz), a 1883. trojako: Sveti Juraj, Sućurje i Sućuraj (BAH, br. 269/1819, 413/1827-II.; 346, 1001, 1013 i 1037/1883). Naziv se "Sućurje" čuje i danas, iako rijetko. - Vidi napomenu iza bilješke 141.

Sućuraj: glavni oltar iz stare župnice. Snimio Zdravko Fistonić 1995.

I ovdje je trajnije naseljavanje uz obalu - posebice na tako izloženu, a nebranjenu mjestu - postalo moguće istom dolaskom otoka Hvara pod snažnu mletačku talasokratsku vlast 1420. godine. Tek tada nastaju uvjeti za davanje zemlje u investituru (tzv. "graciju") od strane Općine, jer se stari sustav nepodijeljenog općinskog posjeda iz ranijih vremena više nije (zbog agrarne prenaseljenosti i stalnog priljeva pučanstva s kopna) mogao održati. Davanje pak općinske zemlje za sadnju loze značilo je, zbog trajne kulture, i trajno naseljavanje. Tako je 1432. godine dobio hvarski vlastelin ser Kažota p. Ivana od Kneza zemljište "*positum in Piame incipiendo à Capite Insule Phare ... uersus Camp(us) S^{ti} Giorgij*", da ga kroz 15 godina zasadi lozom, uz podavanje 1/6 priroda Općini kao vrhovnom vlasniku. God. 1458. dobivaju vlastelin Hektor p. Antuna (Hektorovićevev djed!), njegovi sinovi Antun, Andrija i Dominik te Hektorov brat Nikola sa sinom Petrom svaki po 30 motika zemlje "*u Plamama u polju Sv. Jurja kod ser Kažote Ozorića*" za sadnju kroz 10 godina i uz podavanje 1/8 uroda.

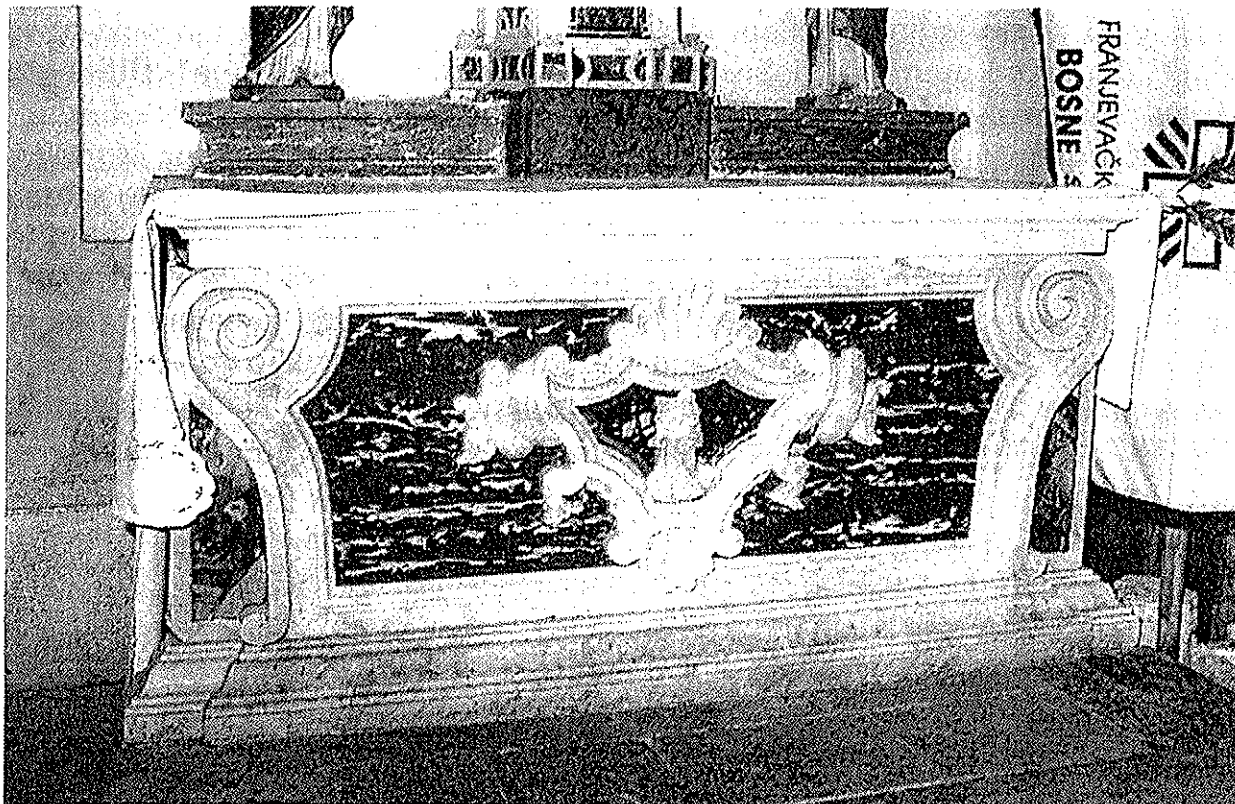
God. 1460. poništavaju se (u smislu Statuta iz 1331.) sve gracije osim one "*na rtu Sv. Jurja kod vinograda p. ser Kažote, koji se rt može zasaditi lozom jer je nasuprot onima iz Krajine /Makarskog primorja/ i obrana od njih (reparlum/ contra dictos Craine/n/ses)*". God. 1524. daje Knez u graciju ser Ivanu Dračici p. Jakova 160 četvornih paša "*in capito Insule*" za kuću i vrt. God. 1550. prodao je hvarski vlastelin Ivan Kašić (Cassius) bivšem mletačkom dragomanu pri Porti Fabriziu Salvaressu sva prava na općinsko zemljište "*na Sv. Jurju na vrhu otoka*" koje su dobili njegovi prednici (Kažotići), i kojemu su obrađivači i međašnici

bili *Skočipsovići, Pokrajčiči, Marušić, Vojković, Mihajlović ili Totilić?, Bevenja, Spineti ili Spineus (Dračica), Acalin Domazetović* (očito predak kasnijih *Acalinovića*), *Pavlovići, Novak Mihočević, Nikolić, Vlahušići, Karković i Jurićević*, za 200 zlatnih škuda po 6:18 libara. God. 1563. proda Ivan Spinetić (Dračica) istom Salvaressu za 250 dukata prava na općinsku zemlju "u polju Sv. Jurja" s težacima *Domazetovićem, Acalinovićem i Karkojevićem* ili *Karkovićem*, te mu ujedno pokloni uvalu zvanu Juričina Luka. Sljedeće se 1564. god. spominje Salvaressova kuća na obali u Sućurju, između velikog i malog gata s istoka i zapada, fratara augustinaca sa sjevera i mora s juga. God. 1602. uputi vlastelin Ivan Dominik Zečić-Leporini, zet Salvaressove kćeri gđe Gienevre Ressi, molbu hvarskome knezu da njemu dodijeli Salvaressovu graciju, uz podavanje devetine Općini. U molbi ističe nužnost naseljavanja "mjesta Sv. Jurja" zbog blizine Krajine te otpora Turcima i Krajinjanima koji su više puta kušali "naškoditi" (*dannegiar*) Hvaru, a odbili su ih Sućurani, koji znaju o pokretima Turaka od rođaka i prijatelja u Krajini te o tome obavješćuju hvarskoga kneza. Dodaje da je Fabrizio Salvaresso mjesto učinio cvatućim selom, dovodeći ljude iz Krajine da lozom zasade polje vlasnosti hvarske općine (... *reddusse in stato di floridiss.ma Villa, conducendo Gente di Craina perche pastinassero una campagna di Terreno de raggio/n/ della Splettabil/ Colmunità*), no selo je u posljednjem ratu (ciparskom, 1570.-1573.) bilo spaljeno, a stanovnici se razbježali, te polje opustje. U listopadu te godine knez Cristoforo Capello udovolji molbi, prethodno utvrdivši da je sve što je u njoj izneseno točno. - God. 1605. kupuje isti Zečić na Sućurju dobra nekog Antuna Balda javnom dražbom.⁴

Spomenutu Salvaressovu kuću moramo poistovjetiti s onom danas Franičević na obali (Porat), nažalost jako pregrađenom i nagrđenom. Na sjevernoj strani ima u renesansnu profilu dosad neidentificiran, a očito Salvaressov grb s

⁴ Arhiv Centra (3), Arhiv Kasandrić, 51, Kodeks Leporini, 6, 7-8v, 9v, 10, 11-16, 19-20 i 28v; isto, Arhiv R. Bučića, 19, 4, br. 9 (2) i 94 (2). - God. 1454. dobiva od Općine Radašin bačvar zemljište zv. "Tigulischia" "i/n/ piame apud s Georgium" za kuću, dvorište i vrt, uz podavanje 4 šolda godišnje (Arhiv Centra /3/, Libro Grazie N=0 sei, 57). Tu je i gracija iz 1432. ser Kažoti Ozoriću p. Ivana u Sućurju (26v). - God. 1574, hvarski knez Girolamo Tiepolo potpomaže nastojanje Fabrizia Salvaressa da se ponovno napuči starim pučanstvom Sućuraj, opustošen u prethodnom ratu od neretvanskih Turaka (*la Villa di s.n Zorzi in Capo di questa Isola, distrutta, et incendiata dalli Turchi di Narenta in questi ultimi anni di guerra*), ili pak da se dovedu novi stanovnici iz krajeva pod Turcima, ističući važnost ovoga graničnog mjesta (ŽASu, Arhiv augustinaca, II., VI.). - God. 1627. žali se Ivan Dominik Leporini na tzv. Molinovu terminaciju, koja poništava sve gracije uz davanja manja od 1/6, jer je na imanje u Sućurju mnogo potrošio "*raccogliendo non solo i primieri coloni dispersi, e fuggiti per le passate turbolenze de'Turchi, ed Uscochi, ma riducendovene degli altri dal paese Turchesco con impresti, e donativi grandissimi, sicchè posso dire d'haver d'un Deserto fatto una Villa*". On je prema tome darovima i olakšicama uspio vratiti dio prijašnjih stanovnika izbjeglih zbog nasilja Turaka i uskoka te dovesti i nešto novih koji su otpočetak bili pod turskom vlašću, pa tako opet "od pustoši stvorio selo". Njegovoj molbi da mu se potvrdi ranija devetina dohotka Općini, uz kakve je uvjete dobio graciju u Sućurju i guvernadur Petar Kačić 1602., mletačka je vlast i udovoljila (Kaptolski arhiv u Hvaru, XV., 14 /ostavština don Kuzme Vučetića/, Sućuraj). - Usp. i N. Duboković Nadalini: *Zapisi o zavičaju*, Jelsa 1970, 24-30 i 46.

uspravljenim lavom, inicijalima F S i godinom 1560.⁵ te u kući renesansnu krunu zdenca.

Sućuraj: oltar Gospe od Pojasa iz stare župnice. Snimio Zdravko Fističić 1995.

Pučanstvo

Povijesna nam vrela donose već spomenuta i nova prezimena na Sućurju: - god. 1572. *Vlahušić, Tomasović, Domazetović, Ljubić, Vojković, Karković, Marušić, Nikolić* te posjednici *Paladini(ć)* i *Salvaresso*;⁶

- 1574. *Stričić, Obradović, Nikoličić*;⁷
- 1588. *Stričić* i *Marinović*;⁸
- 1606. *Marušić, Markov(ić), Acalinović*;⁹
- 1612. *Bošković, Novaković, Ivanović*;¹⁰

⁵ Usp. N. Duboković Nadalini: *Srednjovjekovni i noviji spomenici otoka Hvara, Popis spomenika otoka Hvara*, Split 1958, 86 (drži da je tu kasnije boravio biskup Bartul Kačić-Žarković). - Isti je Mlečanin Salvaresso sagradio 1553. u Jelsi štavionicu kože, a bavio se inače veletrgovinom u Dalmaciji (N. Bezić-Božanić: *Stanovništvo Jelse /Zapisi o zavičaju VI./*, Jelsa 1982, 6 i 7-8).

⁶ Arhiv Hvara (3), kut. 2, 1, 353v-354.

⁷ Isto, *Intromissionum...secundus*, 413r-v.

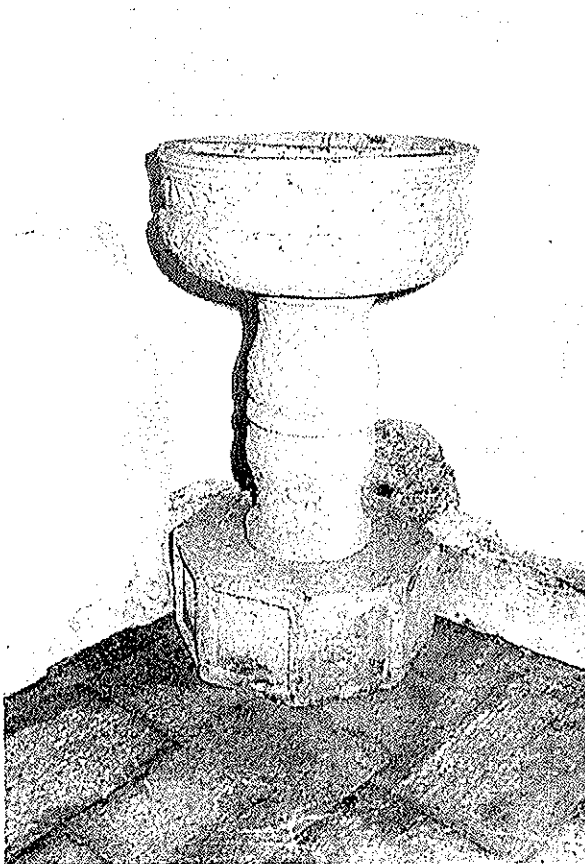
⁸ BAH, *Visitatio Cedulini* (3), 486 i 514.

⁹ Isto, 493-494.

¹⁰ Isto, 496, 498 i 512. Potonji je Ivanović (Radovan) očito istovjetan s Radovanom Ivankovićem spomenutim 1614. - isto, 520.

- 1614. Novaković ili *Marković*.¹¹

Iste 1614. godine zamolili su Kneza da im dodijeli općinsko zemljište na Sućurju za vrtove neki Sućurani koje je nevolja bila natjerala da se povuku u Makarsko primorje pod turskom vlašću (*craina paese turchesco*), a sada su se vratili da "žive i umru pod dobro upravljenom mletačkom državom". Bili su to Bartul *Visković* i Mate "*Zopich*" iz Podace, Toma *Marković*, Nikola *Ljubić*, Mate *Radovinov*, Luka *Vojković*, Ivan *Gudelj*, Stipan *Acalinov* i Mate *Marušić*. Pri tome spominju "novo selo" (*La Villa nuoua*) i nove kuće sagrađene po nalogu mletačkoga "kapetana Kulfa" (admirala Jadrana) Antonia Civrana.¹² Stari je Sućuraj, naime, bio podalje od mora prema zapadu, na položaju označenom 1613. kao "staro selo" (*Villa Vecchia*). Kada je te godine spomenuti Civran sagradio na Sućurju kulu, proširenu obzidom 1631., odredio je da se kuće sagrađe blizu ove utvrde, po ortogonalnom rasteru¹³ i danas približno sačuvanom u *Gornjoj Bandi* (sjevernom dijelu naselja).

Sućuraj: krstionica iz stare župne crkve.
Snimio: Zdravko Fistončić 1995.

Sućuraj: kalež biskupa fra Bartula Kačića-
Žarkovića. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

¹¹ Isto, 519.

¹² Arhiv Centra (3), Grazie, I., 95.

¹³ V. Kovačić: Mletačka kula u Sućurju na Hvaru, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 28, Split 1989, 153-167 (posebno crtež na str. 161).

God. 1620. dobili su u Sućurju općinske gracije Mate i Juraj *Jeličić*, Frane *Barbarin* (zajedno sa sinovima i kćerju *Barbarom*, pa mu je prezime - kasnije u obliku *Barbarić* - očito metronim), Nikola i Juraj *Vojković*, Mate *Dujmović*, Ivan *Matijević*, braća *Acalinović*, Ivan *Mandin*, Juraj *Ostojić* iz Krajine, Stipan *Dujmović* i Nikola *Kulj* ili *Hulj*, te dva Talijana: vojnik Antonio iz Loretta i Mlečanin Paolo Ricardi, zastalno pripadnici sućuranske vojne posade. Neki su od njih dobili zemlju na obrađivanje u ime svoje i svojih najbližih, a većina zemljište za kuće i vrtove, "u skladu s nacrtom" (*conforme il Desegno, iusta il modello della uilla*) novoga naselja koje se tada podizalo. Kao njihovi međašnici i susjedi navode se obitelji *Mrnjavac*, *Copić*, *Stričić* i "guvernador" Petar *Kačić*. Iste je godine Jelšanin Luka *Stanojević* prodao don Dominiku *Zečiću-Leporiniju* polovicu uvale *Divja*.¹⁴ Sljedeće je 1621. god. Pavao *Jurićević*, Sućuranin na službi u mletačkoj mornarici a nastanjen u Omišu, dobio ovdje zemljište za kuću i vrt, jer se želio nastaniti u mjestu svojih predaka.¹⁵

God. 1628. navode se ovdje F. *Barbarin* i *Visković*,¹⁶ 1629. *Martini*, prijespomenuti Frane s prezimenom *Barbarić*, *Malicija*, *Jurićev* i *Vojković*¹⁷, a iste godine *Jeličić* zv. *Malicija*, *Margitin*, *Jurin*, *Marušić*, *Skočipsović*, *Bevenjić*, *Žeževica*, *Martinov*, *Stričić*, *Mrnjavac*, *Žuljević* i *Stipiće*v, uz posjednika Ivana Dominika *Leporina* te dva mletačka vojnika: kapetana Ercolea *Fiorettija* i Santa iz *Caravaggia*.¹⁸ God. 1637. navedene su ovdašnje gracije braće *Pavlović* zv. *Jurin*, *Jeličić-Malicija* i braće *Pavlović* zv. *Margitin* ili *Margetin*.¹⁹

Novi val doseljenika iz Makarskog primorja zapljusnuo je Sućuraj početkom kandijskog rata. Tako su graciju za gradnju kuće i za vrt ovdje 1644. dobili *Vežić* iz "Krajine" i *Pećarević*, 1646. "Conte" Stipan *Kostanjić* iz Drvenika (*Villa Driuenich, Paese di Primorgie*), *Margitići*, braća *Anzelinovići* ili *Anđelinovići* (*Anzelinouich, Angielinouich*),²⁰ *Martinovići*, *Vesaković*? iz "Vrdola u Krajini", *Radovanović*, *Banović* i *Bartulov* "iz turskih mjesta", *Kraljević* iz "primorja Krajine", a 1647. Nikola *Pavlov* s *Pelješca*. God. 1648. dobiva graciju za kuću povratnik *Jurin*, kapetan *Mijo Visković* "Crainese",

¹⁴ Arhiv Centra (3), Grazie, II., 207-219, 221, 223-225, 233.

¹⁵ Isto, III., 589.

¹⁶ BAH, Visitatio Cedulini (3), 417 i 418.

¹⁷ Isto, Visitatio...Maravii, 105 i 106.

¹⁸ Isto, Processi criminali 1612-1637 i 1558, 481-482.

¹⁹ Arhiv Boglić-Božić u Hvaru, XII., Il Catastico...della Sp(ettabi)l Co(mun)ita, 23v-24v.

²⁰ Očito je da ovaj sućuranski rod nema nikakve veze sa hvarskom vlastelom *Anđelinovići-Angelini*, kako bi htjela novija mistifikacija (usp. rodoslovlje u heraldičkoj zbirci Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru). Iz upisa je u knjigu gracija jasno da su ovdje u pitanju pučani nedavno doseljeni s kopna, a prezime im je vjerojatno metronimik od imena "Anđelija". Vlastela pak *Angelini* potječu od *Anđelina Matijeva Zečića* iz 1. polovice 15. st. - usp. J. Kovačić: O kući tzv. *Hektorović* na gradskom zidu u Hvaru, Prilozi povijesti otoka Hvara X., Hvar 1997, 80-81. Iako su sućuranski *Anđelinovići* ponekad u matice ubilježeni romanizirano kao *Angelini* (npr. 1707. - matica krštenih I. u ŽASu, 2v), nedostatak ih naslova ipak jasno razdvaja od "gospodina *Jakova de Angelinija*" koji ovdje kumuje 1735. (isto, 24). Uostalom, i popis hvarske vlastele iz 1778. jasno svjedoči da plemići *Angelini* žive samo u *Jelsi* i *Starome Gradu* (*Statuta /2/, 486*).

kapetan Tomiša ili Tomica *Antičić* iz Igrana (*igrani*) te Jure *Mihaljević* također "da Igrana". Najčešća je lokacija rt Gubavac (*Ponta chiamata Gubauaz*),²¹ tj. današnja *Donja Banda* (južni dio naselja). Kroz isto su vrijeme neki od spomenutih te *Cvitanovići* i *Stipićeвиći* dobili u graciju razne zemlje oko Sućurja, a posjednici Zečić-Leporini uvale Didina u svrhu naseljavanja iz "*Paese turchesco*"²².

God. 1647. navode se u Sućurju prezimena: *Acalinović* i *Barbarin* (prokurator crkve odn. "Sfoita"), *Visković*, *Marušić*, *Mrnjavac*, *Martinović*, *Mandin*, *Jeličić*, *Novaković*, *Vojković*, *Cvitanović*, *Dujmović*, *Vuković*, *Petrov*, *Askanović*, *Vušković*, *Margitić*, *Stipićeвиć*, *Stričević*, *Radovanović*, *Franićev*, *Kačić* i *Skočisović*²³, a 1673. *Lučić*, novi stanovnik na Gubavcu.²⁴

Iste je 1673. načinjen i prvi znani popis stanovništva otoka Hvara, u kojem su u Sućurju bili odvojeno popisani "stari" stanovnici, naime oni doseljeni prije kandijskog rata, i tzv. "novi", koji su doseljenjem u početku spomenutog rata dobili od mletačke države posebne povlastice na temelju onih danih još 1423. Paštrovićima u današnjoj Crnoj Gori (oslobođenje od carina, davanje desetine umjesto šestine dohotka s općinskih zemalja, nutarnja samouprava, pravo zajedničkog nastupa pred Općinom)²⁵. Među prvima se navode *Margitić*, *Libanović*, *Gudeljev(ić)*, *Jurićev*, *Bulićević* iz Bogomolja, *Mucalo*, *Dujmović*, *Bevenić*, *Stipićeвиć*, *Perić*, *Stričić*, *Kapotov(a)*, *Obradić*, *Visković*, *Grego*, *Ljubić*, *Domazetović*, *Jeličić*, *Anzelini/Angelini*, *Skočičević/Skočisović*, *Mrnjavac*, *Žeževica*, *Azzalin(i)*, *Franićević*, *Žulj?*, *Marušić*, *Zamaria* iz *Caravaggia*, *Vuinović* i *Cerati*, a među "novima" (*Primorgiani*): *Vežić*, *Pećarević*, *Barišić*, *Žarković*, *Askanijević*, *Milić*, *Bulatović*, *Babić*, *Lučić*, *Eškerica*, *Tomica*, *Oružić?*, *Delalija*, *Carević*, *Pavičić*, *Perić*, *Bartulović*, *Modrić*, *Grgurov(a)*, *Kuluzović*, *Begorović*, *Vuletić*, *Zubanić*, *Skejanović* (*Scheanouich?*), *Marićević*, *Kulinović* ili *Čulinović*, *Žrničić*, *Glamušinović*, *Dragičević*, *Radelić*, *Vulić*, *Mihačević*, *Bilosanka*, *Burić*, *Visković*, *Vučinić?*, *Ivanović*, *Jurjević*, *Zubačić*, *Kulišić*, *Korljanović*, *Palinić*, *Kujanović*, *Glavaš* i *Kačić* zv. *Andrijašević*.²⁶

²¹ Arhiv Centra (3), Grazie, VI., 10v, 12, 67v, 70v, 75v, 77v, 78v, 80-81, 89; isto, VII., 8r-v, 14v-15, 16r-v.

²² Isto, VI., 4, 16r-v, 25v, 26, 31v, 34v, 36, 37r-v, 39, 74v. - Kao međašnici se spominju: Cvitanić ili Obradović ili Hrončević zv. Čilo, Martičić, Halavanja, Margita, gospoda Žarković, Bužanović, Bililo, Kuluzović (1648.), Ilijin, Moretić ili Moretin. - O gracijama na Sućurju v. i N. Čolak: Iz života iseljenika Makarske i njenog Primorja na srednjedalmatinskom otočju u XVII. i XVIII. st., Prilozi povijesti otoka Hvara I., Split 1959, 96-98 i I. Kasandrić: Gratia (p.o. iz Mogućnosti 3/1967), Split 1967, 4 i 10.

²³ BAH, Milani Visitaciones Extraordin., 1200-1201.

²⁴ ...Lucich nouo hab.e nella Villa noua di S. Zorzi Capo di questa Isola uocata Gubauaz - Arhiv Hvara (3), kut. 11, Instrumenti 5, Pasqualigo, 30r-v.

²⁵ N. Čolak, n.d. (22), 91; N. Duboković Nadalini: Sućuraj..., Sućuraj 1970, 15.

²⁶ Arhiv Hektorović u ZPZ HAZU u Dubrovniku, svez. 144; usp. N. Bezić-Božanić: Popis stanovnika otoka Hvara iz 1673. godine, Čakavska rič 1, Split 1991, 35 i 40. - God. 1697. spominje se Bilobrković iz Bogomolja kao stanovnik u "S: Zorzi Capo di quest'Isola" (Arhiv

Sažimajući dosad izneseno, možemo reći da se Sućuraj naseljavao u tri navrata: u 15. i 16.st. (Staro Selo), nakon 1613. (Gornja Banda) i nakon 1645. (Donja Banda). Bez obzira na fiskalnu podjelu na "stare" i "nove" stanovnike, među njima nema razlike po podrijetlu, jer većina i jednih i drugih potječe iz Makarskog primorja.

O pučanstvu nam Sućurja najjasnije svjedoče župne *matične knjige*, sačuvane od 1705. godine.²⁷ U njima se navode prezimena: - 1705. *Dragobratović* iz Graca, *Tomazetović* (!=Domazetović), *Vujin*, *Martin*, *Dragić*, *Brkan*, *Petričević* - 1706. *Kuluz*, *Kulin*, *Krste* (Carste), *Barišić* "alias" *Kačić*, *Brkan* (Barchan), *Cekinar* (Zechinar), *Gobbi* "iz tvrđave", *Raša* zv. *Obradović*, *Žrničić*, *Radivojević* iz *Zažablja*, *Andrijašević*, *Terzijić*, *Ko(Čo-?)laković* iz *Neretve*, *Juričević*, *Modrić*, *Begurović*, *Dragičević*, *Junčević*

- 1707. *Ljize* (Glize), *Cipulata*, *Zastavnik* *Genua*, *Zamarijić*, *Skočišćević*, *Miari*, *Bulatović*, *Vojković* zv. *Car*, "dux" *Leva*, *Kulj*

- 1708. *Moretić*, *Carević*

- 1709. *Aschagni*, *Petričević*, *Dragičević*, *Franičević*, *Dugović*, *Bulatović*, *Perić*, *Mucalo*

- 1710. *Pavlović*, *Franičević*, "illustrissimus dominus" *Vule Nonković*, *Petrović* iz *Primorja*, *Delalija*, *Moro*, *Vuko*, *Ivić* iz *Gdinja*, *Ivanović*, *Cvitanović* iz *Primorja*, *Obradović* zv. *Bužan?*

- 1711. da *Leva* iz *Zadra*, *Drušković* iz *Račišća*, *Pavlović* zv. *Cikiniar*

- 1712. *Maras*, *Zuanier* de *Spilinberg*, *Stipičević* zv. *Acalinović*

- 1713. *Kuljević*

- 1714. *Ljizić*, *Franko* zv. *Perić*

- 1715. kapetan conte *Bartulović*, *Bartulić*, *Domazetović* zv. *Vuković*, *Perić* zv. *Haramutović*, *Ivičević* iz *Drvenika*, *Vujinović* (*Vuginouich*; *Nikola* p. *Vujina* *Pavlovića*, odakle prezime), *Aschan*, *Sendić*, *Moretić* zv. *L(j)ize*

- 1716. *Jančev*, *Cichinar*, *Perić* zv. *Frankov*, *Marinović*

Hvara /3/, kut. 13, svešč. 1697). - Zanimljiva je i krizma koju je u Sućurju obavio makarski biskup N. Bijanković 1702. godine. Osim Sućurana bilo je tu i krizmanika i iz Makarskog primorja, kojih prezimena svjedoče o poteklu pojedinih sućuranskih obitelji: *Dragičević* (*Tučepi*), *Kuluzović* (*Brist*), *Bulatović* (*Zaostrog*), *Žrničić*, *Petričević* i *Begurović* (*Živogošće*) - *BAH*, *Rovetta Visitatio I.*, 1033-1035).

²⁷ Usp. (D. Lovrić i N. Duboković:) *Analitički popis župskoga arhiva - Sućuraj*, *Periodični izvještaj Centra* 12/1968, 9-10. - I ovdje je bilo starijih matica, koje su zbog nemara propale: tako se matica krštenih počela voditi 1616., god. 1668. bile su sve četiri matice, a 1679. tri, bez one umrlih. God. 1697. kaže se da župa "ima" matice, bez detaljnijeg određenja, a 1769. se navodi i anagraf (*BAH*, *Cedulinova vizitacija* /3/, 419; *Vis. Andreis I.*, 96a; *Priuli Visitatio*, 262; *Rovetta Visitatio I.*, 747; *Riboli Visitationes*, 230). - Civilne matice iz 19. su u *Povijesnom arhivu u Zadru*.

Od starijih prezimena spominju se još: 1629. braća *Pavlović*, *Juričević* i *Papanović* zv. *Pećarić*, koji, dolazeći "iz turske vlasti", dobivaju graciju kod *Malicija* i *Brković* ili *Rasković*; 1634. *Halavanja*, *Nosan*, (*Vuk*) *Ručičić*, *Bačić* ? zv. *Krstonja*; 1679. *Vukov* zv. *Ručičić* ili *Domazetović* (*ŽASu*, *Arhiv augustinaca*, I., 5, 7 i 10).

- 1717. Kulj, *Stričić zv. Peko*
- 1718. zastavnik Mandić, *Bartuličević zv. Ivanović, Kurkut, Cvitić, Obradić zv. Kadara*
- 1720. Ta(t)ković iz Plama (=Gdinj)
- 1722. *Mihić* (Michich, kasnije: *Mijić*), "sentich" iz Slivna, Visković iz Plama (=Gdinj)
- 1724. *Vojković zv. Carević, Juričević zv. Cvitić, Zuanier zv. Furlan* (1731.: *Batistin zv. Zuanier*)
- 1725. *Žanetić* iz Primorja, "*Bartulič*" - *Ivanović, Šiljegović* iz Vrgorca
- 1726. *Žrnić* (Xarnich; kasnije i *Žrničić* - Xarnicich, Xernicich) i Glamuš
- 1727. *Bijaković* iz Broćna
- 1728. *Vulin zv. Franičević, "Buchich"* iz Neretve (1729.: "bucha"), *Pancieri ili Panzeri Mlečanin*
- 1729. "Prischisch" iz Lovornog
- 1731. *Cataneo* iz Mantove, *Jeličić zv. Hrste* (Harste)
- 1732. conte *Mitrović* iz Vrboske, "dominus" *Matutinović* (1725.: iz Primorja), *Ivanišević* iz Makarske, *Petričević zv. Ljizina*
- 1733. *Bulatović zv. Jančev, Buha*
- 1734. *Moretić* ili *Moro*
- 1735. *Obradić zv. "Buzan"* (1726.: *Busiceuich*, 1754.: *Obradović* - "Busou"), *Žrničić zv. Kurkut, Dragičević ili Martin*
- 1736. *Batušić* iz Podgore, *Bogdan*
- 1737. *Ivan "de Fluminibus"*
- 1740. "gospodin" *Nenadić zv. Stipić* iz Makarske, *Kuluz "iz Brista u Krajini"*, "gospodin" *Bartulović* iz Staroga Grada
- 1742. *Kačić-Bartulović, Brkanović*
- 1746. *Glavaš* (prekriženo: *Kuluzovi*)
- 1747. *Terzić* iz Makarske
- 1748. *Biloš* iz Graca, *Pavlako-Barišić-Kačić, Pavlović, Žrničić-Babić, Bušić* ili *Bašić*, "gospodin" *Josip Siminiatti Mlečanin*
- 1750. *Slabić* iz Nakovana na Pelješcu (danas: *Slavić*)
- 1753. *Zoričić* iz okolice Šibenika, *Vodanović* iz Podgore
- 1755. *Juraković* iz Živogošća
- 1759. *Piazon* iz Makarske (danas: *Piacun*)
- 1768. *Dujmović* ili *Mucalo*
- 1771. *Kuljiš* iz Komiže
- 1776. *Skočićević ili Juričević, Franičević* iz Živogošća, *Anzolinović* (1790.: *Anzulinović*)
- 1785. *Jagetić* iz Živogošća, majstor *Spaso* (Salvador) *Foretić* iz Korčule kum

- 1788. *Jablanović* zv. *Vuljan* (danas: *Vuljan*).

Stariji anagraf iz 1856. spominje u Sućurju prezimena: Anzelinović, Bartulović, Brkan, Babić-Žrničić, Begurović, Bonačić (trgovac iz Splita, vjenčan ovdje o. 1820.), Bulat, Kačić-Barišić, Ku(lj)iš, Kuluz, *Kumarić* (vjenčan 1807.), Dragićević (jedna grana s nadimkom Glavaš), Erceg (iz Vrgorca, 1851.), Franićević, *Grčina* (iz Jelse), Geljo (iz Sinja), Golio, Jeličić, Glavaš, Ivanović, Jurićević-Cvitić, Margetić, Marinović, Mi(h)aljević, Modrić, Mucalo, Pavlović, Pavlak, Perić, Petrićević, Piazzon, Slavić, Vojković-Carević, Vojković, Vu(j)inović, Vuljan i Zoričić. Noviji anagraf iz 19.-20.st. navodi doseljene, odnosno priženjene obitelji s prezimenima: *Hackel* (iz Altenmarkta u Štajerskoj/Austrija, o. 1870.), *Rosandić* (iz Podgore, 1871.), *Vitali* (iz Vrbanja, 1878.), *Grubić* (iz Vranjica, 1881.), Prug (iz Igrana, 1893.), *Degirolamo* (De Girolamo, iz mjesta Giovinazzo, Bari, Italija, koncem prošlog stoljeća kao klesari na novogradnji crkve), Parlov i *Anić* (iz Slivna, poč. 20.st.), *Visković* (iz Drašnica, oko 1911.), *Godinović* (iz Bogomolja, 1928.), *Brčić* (iz Korčule, kalafat, iza 1. svj. rata), Erceg (iz Podgore, 1929.), Toplak (iz Metkovića, 1959.), Jerković (iz Bogomolja, oko 1960.).

Sućuraj je početkom 17.st. imao oko 100, a početkom 18.st. preko 300 stanovnika. God. 1857. ima 500 žitelja, a 1910., kad je zabilježen najveći broj, ovdje živi 781 prebivalac. Otada je pučanstvo u stalnom opadanju,²⁸ pa prema popisu iz 1991. ima svega 408 stanovnika.

Župa

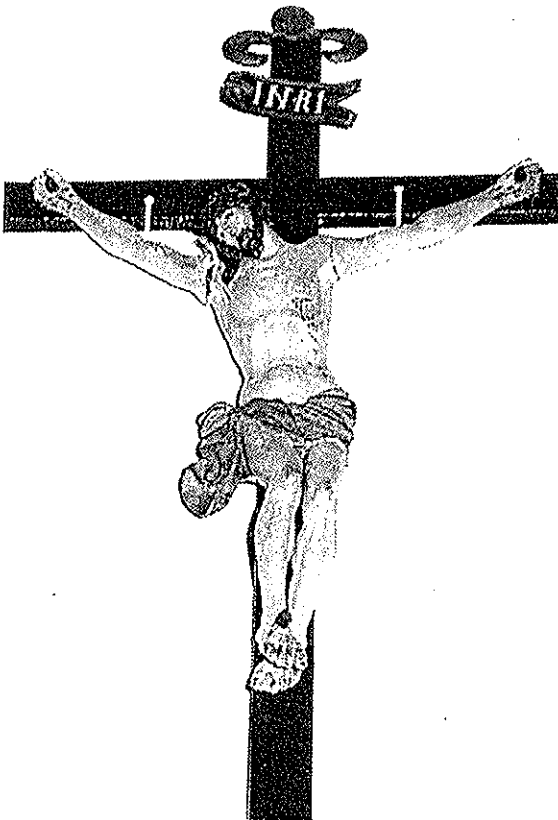
Sućuransku su župu od 16. do konca 18.st. pastorizirali *fratri-augustinci*. Ovaj red pustinjaka sv. Augustina (Ordo eremitarum sancti Augustini, O.E.S.A.) utemeljen je u 13. stoljeću, no povijest je njegova djelovanja u hrvatskim zemljama gotovo posve nepoznata. Pouzdano je da su u 15.st. u (Sućurju obližnjoj) Krajini prije turskog zauzeća imali samostane Sv. Petra u Makarskoj i Sv. Marije u Zaostrogu, a potonji je bio predan franjevcima 1468. i za nj su se augustinci sporili i do početka 16. stoljeća.²⁹ Izvjesno je i to, da su se augustinci nakon turskog osvojenja Krajine/Makarskog primorja definitivno povukli na Hvar, no ne znamo točno kada. Prema augustinskim bi povjesničarima njihov najstariji samostan u hvarskoj biskupiji bio onaj u Hvaru (uz stariju crkvu sv. Nikole na Glavici), gdje je 1511. bila (nanovo?) utemeljena "dalmatinska kongregacija" (Congregatio Dalmatiae) ovoga reda.³⁰ Sljedeći augustinski

²⁸ J. Kovačić: Iz hvarske kulturne baštine, Hvar 1987 (šapirografirano), 86.

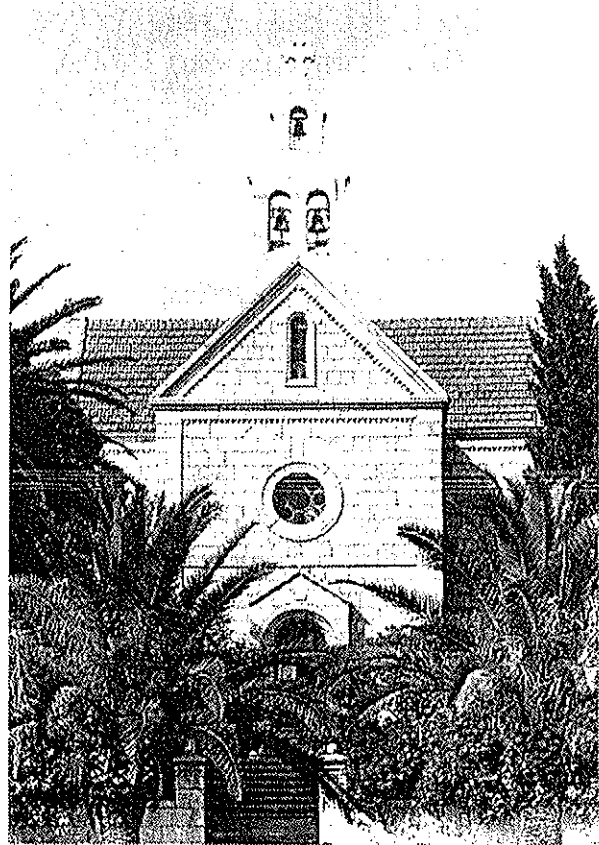
²⁹ K. Jurišić: Katolička crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine, Zagreb 1972, 12, 13 i 84-85. - Augustinska vrela (A. Lubin: Orbis Augustinianus, Parisiis? 1572, 495-496 i Th. de Herrera: Alphabetum Augustinianum, Matreti 1644, I., 497 i II., 39 /navedeno prema ispisima J. Solde u Arhivu Centra (3), Dokumentacija, 120/) spominju i druge: pored onih kasnijih u hvarskoj biskupiji također i samostane u Zadru, Korčuli, Neretvi itd., od kojih je većina nesigurnih i dvojbenih. Ovdje u to pitanje nismo mogli ulaziti.

³⁰ A. Lubin, n.d. (29).

samostan na Hvaru bi imao biti upravo ovaj u Sućurju. Dne 20. IV. 1526. hvarski knez Petar Diedo, na molbu priora samostana "s.Georgij in Cap.e Insule fra Marka Domazetovića, koji su fratri "ovamo dobjegli iz pokrajina Augustinjanovine³¹ i Hercegovine, napuštajući vlastite samostane i crkve zbog navale i okrutna progona Turaka, koji su mnoge od spomenutih fratara učinili mučenicima" (*ibi confugerunt ex Prouintijs Augustinianouina, et Hercegovina, relinquentes proprios Conu.tus et Ecc~lias ob inuas.nel/ml, et crudele/ml p/er/secut.nel/ml Turcar/um/, (a quibus multi ex d.tis Fratrib/us/ martirio cruciati sunt)*), dao im je u graciju, bez podavanja Općini, uvale Židigova i Perna Vela (navodno "od starine njihovo vlasništvo"), za uzdržavanje crkve i povećanje samostana "tijesnog zbog paleža i pustošenja Turaka" (*cu/ml sit angustus ob incendiū/ml, et deuastat.nel/ml Turcar/um/*), i da mole Boga za sebe, "preslavnu mletačku vlast" i sve kršćane.³²

Sućuraj: raspelo iz stare župnice. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

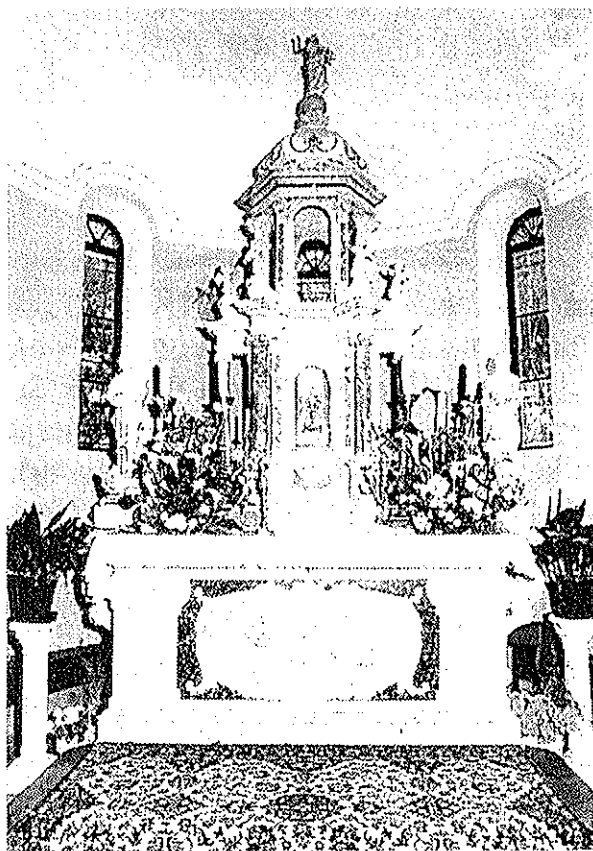
Nova župna crkva u Sućurju. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

³¹ Usp. K. Jurišić, n.d. (29), 13-15.

³² Ponovno dobivaju Židigovu 1646., jer su izgubili graciju u požaru hvarske kancelarije /1571./ i "zbog tolikih turskih pljački i paleža ovoga sela" (p/er/ il Saccho, et p/er/ l' incendio tante uolte dato da Turchi alla med:ma Villa) - ŽASu, Arhiv augustinaca, II., I., 1 i 2.

Neki ovu godinu uzimaju kao datum utemeljenja župe³³. Pouzdano je da su augustinci vršili dušobrižničku službu u Sućurju prije 1536., jer te godine (9.V.) dopušta hvarski biskup Zakarija Trevisan svom generalnom vikaru arhiđakonu Ivanu Balčiću (Balcius) da desetina Sućurja, vrijedna svega 4 škude, pripadne augustincima koji tamo vrše župničku službu, uz uvjet da polovica desetine ipak pripadne Biskupu i Kaptolu, ukoliko narod sâm bude plaćao župnika. Odluka je bila izdana na molbu predstojnika Reda fra Marka [=Domazetovića?].³⁴

Osmoga rujna 1573. godine u Hvaru sklope sporazum kanonici Jakov de Petris i Pavao de Pace u ime hvarskoga Kaptola (kojemu je pripadalo pravovlasništvo nad svim župama na otoku) s jedne, a fra Nikola Vraničić, generalni vikar dalmatinske kongregacije augustinskog reda s druge strane, kojim se augustincima prepušta sućuranska župa. Župnika će birati članovi samostana Sv. Nikole u Hvaru (=sjedište Kongregacije), a Kaptol će ga potvrđivati. Ujedno ovim fratriba prepuštaju sućuransku desetinu i sve župničke prihode, a samo će (u znak formalne podložnosti) plaćati Kaptolu 15 libara godišnje na Sve Svete, osim ako zbog rata ili česa drugoga selo ne opusti.

Sućuraj: glavni oltar u novoj župnoj crkvi.
Snimio Zdravko Fistončić 1995.

Sućuraj: oltar Gospe od Zdravlja u novoj župnici.
Snimio Zdravko Fistončić 1995.

³³ Kaptolski arhiv u Hvaru, XV., 14 (bilj. 4); Šematizam hvarske biskupije, Hvar 1976 (šapirografirano), 57.

³⁴ Isto, i BAH, Sućuraj, Župa.

Šestoga siječnja 1603., za pohoda Biskupiji papinskog vizitatora Mihovila Priulija, Sućurani su se požalili da već 8 godina nemaju župnika; selo su i samostan bili opustošeni. Dva dana potom su Vizitator te predstavnici Kaptola i augustinaca zajednički potvrdili sporazum iz 1573., bez podavanja 15 libara Kaptolu i uz dodatnih 12 kadaca masta župniku, pola od prihoda kaptolskog, a pola od biskupskog Stola (Menze). Na temelju ovoga Priulijeva dekreta župu je kanonski ustanovio biskup Cedulin za pohoda 18. VII. 1605.g.³⁵

Zapisnici kanonskih pohoda (vizitacija) hvarskih biskupa Sućurju iz druge polovice 17.st. svjedoče nam o sukobu s jedne strane između župnika-augustinaca, a s druge "novih stanovnika" i njihovih dušobrižnika franjevaca, tada još pripadnika jedinstvene bosanske provincije. Iako su optužbe augustinaca sezale i do krivovjerja, pravim je predmetom spora bila župnička jurisdikcija. Franjevci su, kao duhovni a donekle i svjetovni vođe "novoga stanovništva", koje su i vodili u novi kraj, bili naime dobili i od Rima i od mjesnoga Biskupa stanovita prava u pogledu dijeljenja sakramenata "svome" pučanstvu, što su augustinci dakako osporavali. Pri tome je crkvena vlast vodila računa o mjesnim prilikama, ali nesumnjivo i o stavu državne, mletačke vlasti, koja je novodoseljenike ionako obdarila povlasticama.³⁶ Čini se da su se ove razmirice, u kojima je znalo doći i do fizičkih obračuna,³⁷ smirile poslije konca 17. i početka 18.st., pošto je Makarsko primorje potpalo pod kršćansku mletačku vlast a turska se granica udaljila daleko od Sućurja. Sućuranske matice iz 18.st. svjedoče da župnici-augustinci dijele sv. otajstva i "starim" i "novim" stanovnicima, te da su župnici i jednima i drugima,³⁸ što nadležna crkvena vlast nije nikad formalno ni porekla.

God. 1625. imali su augustinci, osim sućuranskog i onoga u Hvaru, još i samostane u Plaži (Sv. Nedilja), Jelsi i Pučišćima na Braču, s ukupno 18-ak fratara, od kojih 9 misnika. God. 1629. sezala je sućuranska župa na istok do uvala Divja na sjeveru i Maslinovik na jugu.³⁹ No jer je njihova kongregacija spala koncem 18.st. na neznatan broj redovnika (otprilike jednoga po samostanu), ukinu je mletački Senat dekretom od 8. VI. 1787., a dobra joj podržavi. Župu Sućuraj pak mletačka vlast preda s pokretnom i nepokretnom imovinom franjevcima dalmatinske Provincije sv. Jerolima, koji je preuzeše 30. VIII. 1789.⁴⁰ No ovi franjevci nisu dugo držali župu, već su je se, zbog manjka

³⁵ BAH, kao bilj. 34 i Cedulinova vizitacija (3), 488-489, 490 i 503-507.

³⁶ N. Čolak, n.d. (22), 105-108 i ŽASu, Arhiv augustinaca, II., VII.

³⁷ Npr. 1669. - Kaptolski arhiv (bilj. 33).

³⁸ God. 1730. veli župnik da je "Curato di questa Nostra Chiesa è di tutto il Popollo, tanto di Habbitanti Vechi, quanto di Habbitanti nuoui" - ŽASu, matica krštenih I., 21.

³⁹ BAH, Cedulinova vizitacija (3), 568 i Visitatio... Maravii, 108.

⁴⁰ J. Kovačić: Zapisi o crkvama u Hvaru, Hvar 1982 (šapirografirano), 185; ŽASu, matica krštenih I. - Župno je nadarje kasnije imalo 8 zemalja: Židigova, Ograda/Stare Kuće, Oglavak, Njiva, Ograda kod župne kuće, Koščak i Ledinjak, s oko 186 motika ili 7,9 ha zemlje, većinom pod maslinama i žitom te na težaštini, uz prihod od jedva 25:10 fiorina godišnje (BAH, br. 518/1836).

misnika, odrekli 1815. godine.⁴¹ Nakon toga župu su do novijeg vremena vodili hvarski biskupijski svećenici, uz međurazdoblje od 1845. do 1855.g. kad je bila povjerena franjevcima Sv. Jerolima iz hvarskoga samostana Gospe od Milosti, kojeg ih je gvardijan predlagao.⁴² God. 1964. Biskupija je župu povjerila franjevačkoj provinciji Presv. Otkupitelja na 50 godina,⁴³ no u međuvremenu su je 1990. preuzeli franjevci provincije Bosne Srebrene.

Sućuraj: pročelje crkve sv. Ante. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

Sućuraj: stari kip sv. Ante u svečevoj crkvi. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

⁴¹ BAH, Extr. III. et IV. Zudenigo, 28-29. - Vikar ističe da je teško naći svećenika za ovo "nerado prihvaćeno mjesto" (poco gradita localit(a). God. 1786. Biskup pri pohodu zanimljivo opaža da se ovdašnji ljudi čine veoma hrabrima, vojnički se odgajaju, čud im se može smatrati ratobornom, a tako i odijelo i ukrasi; zapostavljaju poljodjelstvo, dok se s užitkom posvećuju ribarenju (Genus hominum fortissimum apparet, et militariter educatur. Animum in ipsis fas est inspicere bellicosum, et indumenta, et ornamenta. Agriculturam negligunt, est quippe penes ipsos in deliciis piscatio - isto, Visitatio I. Stratico, 116-117). Sedamdeset godina kasnije kaže biskup Bordini da je ovo mjesto "teško" zbog nemirne čudi svojih stanovnika (luogo difficile pella inquietudine degli abitanti), pa su zbog toga, i zbog siromaštine, mnogi župnici morali odavde otići (isto, br. 358/1855 i 204/1856). U to se vrijeme žali i župnik na "snažne, vazda žive i okorjele strasti, koje se ovdje od otaca prenose na sinove i unuke", a ujedno i na kužni neretvanski zrak koji izaziva groznicu (isto, br. 437/1856 i 550/1858).

⁴² Isto, Bordini Visitaciones, 268 i 276.

⁴³ Šematizam kao bilj. 33.

Crkve

1) Župna crkva sv. Jurja m.

a) Stara crkva

Već je rečeno da se prvi put spominje 1331. godine,⁴⁴ pa je dakle morala biti prvotno sagrađena u romaničkom, ako ne i u predromaničkom slogu. Postavši dušobrižnom crkvom negdje prvih desetljeća 16. stoljeća, zacijelo je bila povećavana, o čemu nemamo podataka.

God. 1603. crkva bijaše otvorena i gotovo posve neopremljena, jer je malone svu opremu bio uzeo župnik fra Ambroz odlazeći sa župe⁴⁵. God 1612. nije bilo krstionice niti se čuvalo Presveto, jer je mjesto bilo siromašno i nije moglo nabaviti čestičnjak (piksidu) niti ulje za vječno svjetlo, a nije bilo ni bratovštine koja bi se o tome brinula. Već su se tada augustinci i njihovi župljani sporili oko vlasnosti crkve (v. o bratovštinama), i jedni i drugi tvrdeći da je njihova. Fratri su iznosili da su je uvijek posjedovali, a da su je seljani samo pokrili. Dvije godine kasnije stanje je manje-više isto, a 1619. je načinjena krstionica.⁴⁶ God. 1625. na oltaru je bila samo neka stara mala slika (*un quadrello Vecchio*), jer je prethodne 1624.g. nakon vazmenog bdijenja, kada su svi bili otišli na okrepu (*disinar*), župnik bio ostavio svijeće da gore i to je izazvalo požar, u kom izgorješe nova pala i drveni tabernakul netom nabavljeni u Mlecima doprinosom hvarske Općine, te paramenti od crvena baršuna i samo Presveto (hostije), a bila bi i crkva da apsida ne bijaše presvođena. God. 1628. u crkvi je samo jedan neposvećen kameni žrtvenik, sa slikom (*pictura*) Bl. Djevice te svetih Jurja i Stjepana, a otraga niska apsida (*Tribuna humilis*). U zidu sa strane Poslanice (južnom) bio je ormarić za sveta ulja, koja su se međutim čuvala u škrinji (*Capsa*) na sjevernoj strani ("Evandjelja") zajedno s paramentima. Na luku apside stajalo je raspelo, a 1629. se spominje i pjevalište (*palcu/ml*) s nutarnje strane glavnog ulaza.⁴⁷ God. 1637. čuvalo se Presv. Otajstvo u pozlaćenoj piksidi sa srebrenom čašom, u drvenu pozlaćenu svetohraništu i uz vječno svjetlo, na jedinom žrtveniku s palom gdje je bila prikazana Gospa između sv. Jurja i sv. Nikole, a postojala je i pozlaćena mjedena pokaznica. Krov je bio nedovršen, a predlagalo se i povećanje crkve zbog množenja pučanstva.⁴⁸

Prije 1645. sagradio je ovdje dobjegli makarski biskup fra Bartul Kačić-Žarković bočnu kapelu s oltarem i grobnicama, o čemu kasnije. I god. 1668. naglašava se da crkva pripada Redu, tj. augustincima, a 1689. kazuje se da se zdanje ruši zbog loše povezanog kamenja (*di pezi di pietra uniti malamente*).⁴⁹

⁴⁴ Bilj. 2.

⁴⁵ Prijepis Priulijeve vizitacije u Arhivu Centra (3), Mali fondovi 28, 75.

⁴⁶ BAH, Cedulinova vizitacija (3), 497, 516 i 521.

⁴⁷ Isto, 555 i 414 te Morarijeva vizitacija (39), 105.

⁴⁸ Isto, de Georgiis... Visitaciones, 440, 433 i 437.

⁴⁹ Isto, Vis. Andreis I., 55a i Priuli Visitatio, 518.

Koncem 17. i početkom 18.st. augustinci su pristupili obnovi, proširenju i opremanju crkve. U rujnu 1691. popravili su kalež te svodove crkve, a u kolovozu 1692. plaćaju majstoru Antunu Ismaelliju za kamen i za svod, kad je kapariran i majstor Marko (= možda Čeljubin).⁵⁰ U veljači 1693. nabavljaju daske za sakristiju te isplaćuju ostatak za kalež, kandilo, kadionicu i križ, a za palu novog oltara Gospe od Pasca (Sacra Centura) dali su 160 libara. U travnju iste 1693.g. plaćaju crepove za pokrivanje sakristije, a u rujnu 1694. isplaćuju ostatak za kameni luk, drveni kalup za nj te za klesara, za vrata, prozor i pločnik sakristije, zatim majstoru Josipu (=Costi?) koji je, čini se, djelovao u Jelsi te majstoru Mati Cariću - ukupno preko 500 libara. U kolovozu 1696. i siječnju 1699. isplaćivani su stupovi i drugi drveni dijelovi oltara koji je načinio majstor Ivan Guerrieri,⁵¹ a načinjen je i strop (*soffittada*) kapele. - Prema iznesenom je jasno da je potkraj 17.st. bila ovdje sagrađena sakristija te bočna kapela sa žrtvenikom Gospe od Pojasa, a zajedno s nasuprotnom kapelom biskupa Kačića crkva je dobila svojstven križolik oblik, koji su u 18.st. slijedile sačuvane župne crkve u Bogomolju i Gdinju. - God. 1720. fratri plaćaju nadnice za kamen i vapno Sućuranima, a 1724. pokrivaju crkvu iznad pjevališta (*Ballader*) i popravljaju joj strop, pri čemu se ljepilo kojim su se, osim čavlama, spajale daske pravilo i od - sira?! (*formaggio da fare la cola per/ la Soffittata*), a radili su poznati drvodjelci Lovro Medici i Šimun Lupi. Ujedno je nabavljeno nešto korčulanskoga kamena za popravak starije kapele Presv. Trojstva (tj. one biskupa Bartula), što je prebacio Nikola Vuinović.⁵²

Tako je od konca 17.st. stara župna crkva imala tri žrtvenika, od kojih su nam sačuvani donji dijelovi (menze, stipesi) dvaju njih. U crkvi sv. Ante sačuvan je donji dio mramornog oltara, za koji po uklesanom kaležu s hostijom i Isusovim imenom zaključujemo da je izvorno pripadao glavnom žrtveniku u staroj župnici, na kom se čuvalo Presveto. Na samome je dnu antependija natpis:

HAEC. S. MENS: ET. HOC ANTIP: EXPENSIS: RMI

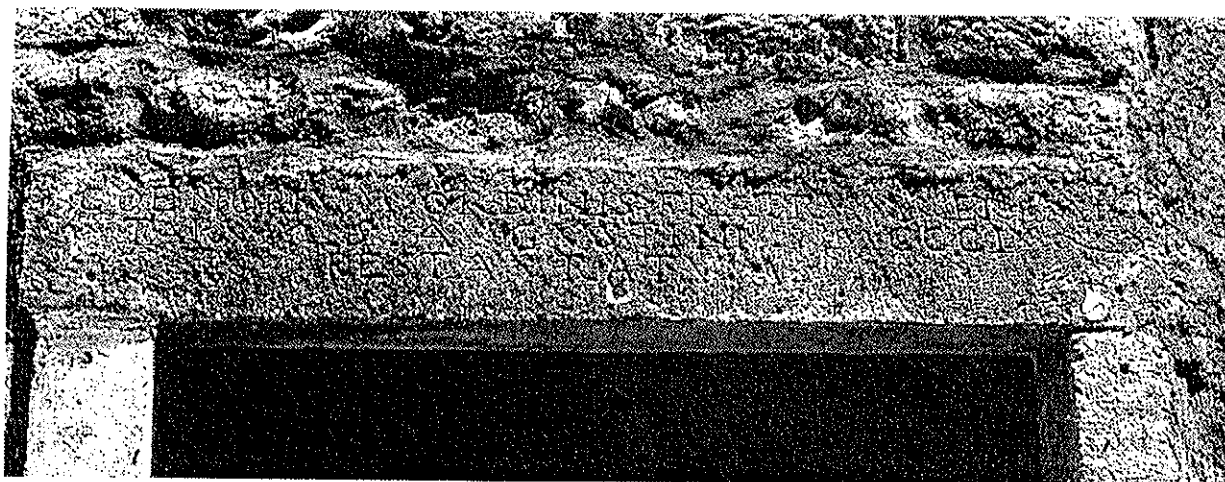
VICA: GEL. O.S.P.N.A. ET. PA.-R. IO. BARTVLOVICH ABS: FVIT: DIE 7. FEB: AN: DO: MDCCLXXXVII (= haec sacra mensa et hoc antependium expensis reverendissimi vicarii generalis Ordinis sancti patris nostri Augustini et parocchi Ioannis Bartulovich absolutum fuit die 7. Februarii anno Domini 1787.)⁵³ Dao ga je dakle načiniti posljednji sućuranski župnik-augustinac i generalni vikar Kongregacije fra Ivan Bartulović, a dovršen je 7. veljače 1787.

⁵⁰ Obojica su među glavnim graditeljima stolnice u Hvaru (C. Fisković: Hvarska katedrala, Split 1976, 43 sll i 85). Njihovo ovdašnje djelovanje pokazuje kako su ondašnji majstori, u neprestanoj potrazi za zaradom, djelovali na različitim gradnjama, od velebnih katedrala do skromnih seoskih crkava.

⁵¹ Možda izvorno Bojković ili Vojković iz Škripa na Braču - usp. A. Jutronić: Naselja i porijeklo stanovnika na otoku Braču (Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena 34), Zagreb 1950, 123.

⁵² ŽASu, Arhiv augustinaca, I., 5, 9 i II., V., 21.

⁵³ Usp. N. Duboković Nadalini, n.d. (25), 28. - Prema župnoj kronici u ŽASu (Kratki Historijski Prikaz Župe Sućuraj..., 17) stipes je u Sv. Antu prenesen 1929. iz kapele na starom grobištu, no tamo je sigurno bio postavljen po rušenju stare župnice.

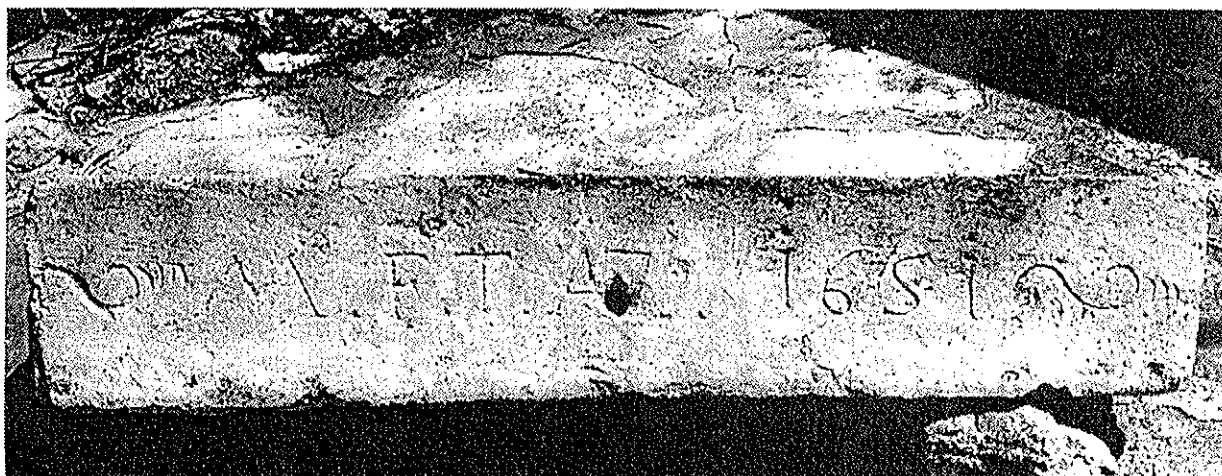
Sučuraj: natpis iz "1309." g. na župnoj kući. Snimio Zdravko Fistonić 1995.

Sačuvan je i drugi stipes oblikom vrlo sličan prvome (svojtvene su npr. bočne volute), također od kamena s mramornim umecima. Sada je donji dio oltara Gospe od Ruzarija u istočnom kratku transepta nove župne crkve, a po plitkom reljefu Uznesene posred antependija to je zacijelo nekadašnji žrtvenik Asumpte ili Gospe od Pasca (Utjehe) iz stare župnice. Na njemu je danas mramorna kustodija trapezoidna tlorisa sa stupićima, možda ona prvospomenuta 1769. na ovom žrtveniku, u kojoj se nekoć čuvala relikvija sv. Vinka.⁵⁴ Sudeći međutim prema prikazu kaleža s hostijom na kovinskim vratašcima, bit će vjerojatnije da je u pitanju svetohranište nekad na glavnom žrtveniku koji je sada u Sv. Anti.

Na oltaru biskupa Žarkovića stajala je do pred 100 godina, tj. do rušenja stare crkve, pala koja je na vrhu prikazivala Presv. Trojstvo (odakle naziv žrtveniku i kapeli) kako kruni Bogorodicu. Niže je bio prikazan biskup fra Bartul u pontifikalnom ruhu (a onodobni ga izvori opisuju kao muža dostojanstvena izgleda, divovska stasa i brade do pupka!) i njegov brat "guvernador" Petar-Perić u "sjajnom narodnom odijelu, navezenom i puceti nakićenom". U dnu je bio pogled na Makarsku. Sve je ovo, zajedno s (drvenim) oltarem, pri spomenutom rušenju - spaljeno!⁵⁵

⁵⁴ BAH, Riboli Visitaciones, 231. - God. 1787. sklopi prokurator bratovštine Bl. D. Marije "novih stanovnika" iz Sućurja ugovor s altaristom Pietrom Costom (Costa) p. Bernarda, nastanjenim u Makarskoj, za podignuće gornjega dijela mramornog žrtvenika kojemu je donji dio već postojao, a u kapeli spomenute bratovštine (C. Fisković: Spomenici grada Makarske, Makarski zbornik 1, Makarska 1970, 243-244). To je jamačno gornji dio ovog oltara (usp. ovdje: bratovštine), no dvojbeno je da je bio izveden, jer bi u protivnom, kao dragocjen za siromašnu crkvu, zacijelo bio sačuvan. Možda je P. Costa načinio i spomenuta dva stipesa, jer onaj Presvetoga sada u Sv. Anti naliči - posebno po isklesanom kaležu na antependiju - njegovu oltaru u Sitnome (C. Fisković: Žrtvenik Petra Coste u Sitnom sred Poljica, Radovi Centra JAZU u Zadru 25, Zadar 1978, sl. 3).

⁵⁵ G./=Giorgio, tj. župnik don Juraj/Plančić: S. Giorgio - Sućurje, Manuale del Regno di Dalmazia VI. - VII., Zara 1876, 227; P. Kolendić: Fra Bartuo Kačić-Žarković, Godišnjica N. Čupića 33, Beograd 1914, 251; K. Jurišić, n.d. (29), 61-65.

Sućuraj: natpis fra Tome Acalinovića iz 1651.g. (sada u Sv. Anti). Snimio Zdravko Fistončić 1995.

Crkva je zbog umnoženoga pučanstva postala tijesnom već koncem 18.st.⁵⁶, a u 19. je stoljeću, pogotovu u drugoj polovici, svakim desetljećem pa i godinom to pitanje postajalo sve hitnijim. God. 1883. kaže župnik Plančić da je od dolaska ovamo nastojao na gradnji nove crkve, jer stara "više naliči spilji ili kolibi negoli svetom mjestu"! Te je godine splitsko Poglavarstvo dalo načiniti i nacrt novogradnje.⁵⁷ God. 1890. nadležna je vlast dala zbog opasnosti od rušenja zatvoriti staru crkvu, pa se bogoslužje idućih 7 godina obavljalo u skućenoj crkvi sv. Ante.⁵⁸ Stara je sućuranska župnica do temelja porušena 1895.-1896. godine, a kamen joj je bio upotrijebljen za nutrinu zidova nove crkve, te djelomično za vapno (kamen glavne kapele). Bila je križolikog tlorisa kao i novosagrađena, kako već spomenusmo - tj. sastojala se od lađe, dviju bočnih kapela i glavne kapele - apside, sa sakristijom na sjeveroistoku uza sjevernu kapelu i apsidu. Bila je međutim upola manja i niža od sadašnje i predajno položena s glavnim ulazom na zapadu.⁵⁹ Slabo sačuvani temelji nestručno su otkopani i pogrešno konzervirani 1967. i 1972., te obilježeni spomen-pločom Centra za zaštitu kulturne baštine 1974.g.⁶⁰

Danas nam se čini neshvatljivim da je crkva iz tolike starine bila naprosto uništena, gotovo bez ikakova traga ili prateće dokumentacije. No prije stotinu godina konzervatorska služba (tada uostalom još u poveljama) nije imala sluha za ovakve skromne spomenike, nesumnjivo od povijesno-kulturne ako ne i od

⁵⁶ Njezino povećanje svjetuje Biskup 1793. - BAH, Visitatio II. Stratico, 46.

⁵⁷ Isto, br. 447 (dodaje da je mjesni načelnik V. Visković iz pakosti držao nacrt i spise "ad acta" 1875.-1880.) i 543/1883.

⁵⁸ Narodni list (Zadar), br. 67/1884 (Car doprinosi 200 fio za gradnju), 35/1888, 62/1890, 10/1891, 23/1893, 21/1894, 26 i 38/1895 (na ovim i drugim ispisima iz "NL" hvala gosp. Tomi Mucalu).

⁵⁹ Izjava 82-godišnjeg crkvinara Mate Slavića p. Ante od 13. VII. 1968. (Operativni arhiv Centra za zaštitu kulturne baštine o. Hvara, 23 a 1, 19) i najstariji katastarski snimak Sućurja iz o. 1835. u Arhivu mapa Istre i Dalmacije u Splitu.

⁶⁰ Periodični izvještaj Centra br. 60/1974, 5-7 i Šematizam (33), 59.

umjetničke važnosti. Stav je mjesne sredine jamačno bio još negativniji - stare su se "rugobe" željeli što prije riješiti.

Od stare su crkve sačuvani, pored spomenutih stipesa dvaju žrtvenika:

- hrvatski natpis bosančicom, uzidan lijevo od ulaza u dvorište nove crkve:

ČHNE (=1655.)
 NA POČTENIE BOIŽIE I B
 LAŽENE GOSPE UČINI OVO PE
 TAR KULIŠIĆ TOMICA DELALI
 A PARANŽIK CVITAN KOTARAC
 OVO ČINIŠE SVOIM VITEZ
 OVI

Natpis se vjerojatno odnosi na neko preuređenje kapele biskupa Kačića-Žarkovića, možda na poklon oltarne pale;⁶¹

- natpis sa pločnika stare crkve, sad u dvorištu nove pred ulazom:

1786

PRIM: AB: NO: FEC:
 LASTRICARE

što čitamo: "Primarii /h/abitantium novorum fecerunt lastricare" = dadoše popločati prvaci novih stanovnika;⁶²

- kamena krstionica u rustičnom baroku (17./18.st.), sad u crkvi sv. Ante;

- dva elipsoidna prozora (tzv. ovata), sad u dvorištu župne kuće na ogradi nakapnice, preuporabljena za cvjetni nasad;

- oltarne stube od crvenkaste breče, sad u ulici do župne kuće;

- lijepo barokno raspelo (18.st.), nekoć na luku glavne kapele stare,⁶³ a sad u zapadnom dijelu transepta nove crkve. Veoma je oštećeno i potrebite hitna popravka;

- srebrenina⁶⁴ - posebno se ističe kalež iz ostavine biskupa fra Bartula Kačića-Žarkovića (vis. 21,5 x promjer stope 11,5 x promjer čaše 8,3 cm) s imenom Grgura XV., pape od 1621. do 1623.g., koji ga je poklonio biskupovu

⁶¹ K. Jurišić, Hrvatski ćirilski epigrafski spomenici na Sućurju, *Zapisi o zavičaju* IV, Jelsa 1973, 114-120 i A. Zaradija: Spomen-ploča iz Sućurja 1655-1985., *Poljica* (list Poljičkog dekanata), X., 10, Gata 1985, 5-11.

⁶² Usp. N. Duboković Nadalini, n.d. (25), 25-26. - Iste 1786. bilježi Biskup u pohodu da i "stari" i "novi" stanovnici imaju svoje "vođe ili prvake" (Duces, sive Primarios - Stratikova vizitacija /41/, 116).

⁶³ Usp. bilj. 47. God. 1759. spominje se redovnička grobnica "sotto Crocefisso" (ŽASu, matica umrlih I., 49), vjerojatno upravo pod ovim sačuvanim.

⁶⁴ Usp. BAH, br. 694/1838 i 343/1866 te popis pokretnih spomenika župne crkve konzervatora D. Domančića iz splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture od 26. XII. 1975. - Na jednom? su mjedenom svijećnjaku inicijali: A/ltare/ B/eatae/ M/ariae/ V/irginis/ N/ovorom/ /h/A/bitantium/, pa potječe sa žrtvenika Gospe od Pojasa "novih stanovnika".

bratu Petru-Periću.⁶⁵ - Nije točno poznato kada je crkvi bio darovan pozlaćeni srebreni kalež, dar unuka francuskoga kralja Louisa Philippea, Ferdinanda d'Orlèansa, vojvode od Alençon (1844.-1910.).⁶⁶

b) Nova crkva

Temeljni joj je kamen blagoslovio hvarski biskup fra Fulgencije Carev za pastirskoga pohoda i krizme 26. svibnja 1895. Poduzetnik je gradnje bio Splicićanin Vicko Šegvić, a glavni zidar Josip Markovina p. Marka također iz Splita. Bolji se kamen za gradnju vadio iz kamenoloma na položaju Mačak blizu Sućurja, a "kavaduri" i klesari bili su Štambukovi iz Selaca na Braču (10-ak njih), uz braću Degirolamo doseljene iz Apulije u Italiji, kojih potomci po starome zavičaju i danas nose nadimak "Puljiz". Nova je crkva bila gotova već početkom listopada 1896., no blagoslovljena je od mjesnog župnika i otvorena za službu Božju istom na Badnjak (24. prosinca) 1897. godine.⁶⁷

Projekt je crkve, u mlohavom neoromaničkom slogu skromne arhitektonske vrijednosti, možda nastao u nekom austrijskom državnom projektom uredu, a projektant je nepoznat.⁶⁸ God. 1902., 18. X., sklopljeni su ugovori sa splitskim klesarem Pavlom Bilinićem (jednim od prvih Meštrovićevih učitelja) za izradu dvaju mramornih žrtvenika: glavnog, po nacrtu dr. Emila Vecchiattija i s kipovima sv. Jurja i Nikole (drugi kip u izvedbi zamijenjen onim sv. Jerolima) za 5600 kruna, i bočnog (u zapadnom dijelu transepta) Gospe od zdravlja, za 4700 kr. Oba su oltara dovršena i blagoslovljena 1904. godine. U crkvi je pri blagoslovu 1897. bio mramorni tabernakul iz stare crkve.⁶⁹ Na oltaru je Gospe od zdravlja drveni "tirolski" Gospin kip blagoslovljen 1897.⁷⁰ U istočnom je kraku transepta oltar Gospe od Ruzarija kojega smo donji, stariji dio već spomenuli. Odozgo je reprodukcija slike Gospe "Pompejske", te tirolsko raspelo i slični kipovi Gospe Lurdske, sv. Male Terezije, Srca Isusova i

⁶⁵ Biskupova oporuka - v. P. Kolendić, n.d. (55), 249.

⁶⁶ N. Duboković Nadalini, n.d. (25), 24.

⁶⁷ BAH, Vizit. Carev, 54; Narodni list (Zadar), br. 81/1896, 3, 16, 28, 32, 64 i 76/1897 te 1/1898; Smotra dalmatinska (Zadar), br. 44, 52 i 88/1895 te 5, 43 i 49/1896 (podatak T. Mucala); ŽASu, Računi Crkvinarstva Sućuraj; izjava M. Slavića (bilj. 59); pismo o. Anđela Cvitanovića potpisano iz ožujka 1993.

⁶⁸ Možda je to bio "c.k. mjernik" Walach, koji je i kolaudirao novogradnju (Narodni list/Zadar br. 3 i 16/1897). Pomišljamo i na splitskog arhitekta Nikolu Nikolića koji je u istom desetljeću projektirao novu dominikansku crkvu u Starome Gradu (na kojoj ima neoromaničkih elemenata), a izveo ju je isti poduzetnik Šegvić (J. Kovačić: Nekoliko podataka o starogradskim spomenicima, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 34, Split 1994, 366).

⁶⁹ ŽASu, Računi Crkvinarstva Sućurja te br. 184/1904 i 166/1897.

⁷⁰ Kip i oltar nabavljeni su brigom posebnog odbora koji je u tu svrhu prikupljao sredstva od Sućurana i drugih u domovini i iseljeništvu, posebno na Novom Zelandu. Kip je prebojio slikar Bartul Petrić 1942. - ŽASu, br. 168/1897; Odbor za podignuće oltara G. Zdravlja; Župna kronika (53), 22.

Srca Marijina.⁷¹ God. 1904. u crkvi je sagrađeno i pjevalište.⁷² Na zvoniku-preslici vrhu pročelja tri su zvona, čini se iz poznate splitske ljevaonice Cukrov, iz 1922. i 1925. godine.⁷³

Crkva sv. Ante

Gradnji su ove crkve prethodile dvije crkvice ili kapele primorskih franjevaca. Pod njihovim su vodstvom, naime, za kandijskog rata došle u Sućuraj dvije skupine naroda iz Makarskog primorja (Krajine), jedna povezana sa samostanom Sv. Marije u Zaostrogu, a druga s onim Sv. Križa u Živogošću. Zaostrožani su dobili dozvolu za gradnju crkvice *Gospe od Ruzarija* 1648. g., a Živogošćani su podigli crkvicu *Sv. Križa*.⁷⁴ Obje opisuje biskup Milani za pohoda 1658.: nalazile su se u "noua Villa" novih stanovnika (=Donja Banda) te bile jednostavne, nepresvođene prizemnice pokrivenne kamenim pločama. U zaostroškoj Gospinoj crkvici bio je oltar s palom na kojoj je bila Bogorodica između sv. Jurja i sv. Andrije, te s bijelim antependijem sa svilenim cvjetovima. Kapela Sv. Križa živogoških franjevaca imala je drven oltar s raznobojnim antependijem, palom iznad raspela (*pala dipinta sopra il Crocifisso*) i srebrenim križem. U objema je crkvicama bilo i drugih slika kod žrtvenika. Kod one

⁷¹ Kip Gospe Lurdske poklonila je još 1889. neka župljanka nastanjena u Dubrovniku; procesija Srca Isusova uvedena je 1928., pa su otad valjda i dotični kipovi, a kip sv. Tereze dar je Marije Kačić-Barišić iz 1931. - ŽASu, br. 168/1897, Župna kronika (53), 17 i Popis važnijih događaja (nekoliko stranica, nedovršeno).

⁷² Isto, br. 216/1904 (Protokol). God. 1907. popravio je crkvu poduzetnik Vicko Karninčić iz Bola "na obće zadovoljstvo" (isto, br. 35/1908). Crkva je jako stradala od bombardiranja u 2. svj. ratu 1944. g., kada je čitavo mjesto bilo iseljeno i većim dijelom porušeno, te za velikog potresa 1962.g. (7. siječnja u 11h i 11. siječnja u 6 h i 11 h), koji je osobito opustošio Makarsko primorje, te za kraće vrijeme iselio i Sućuraj. Crkva je popravljena 1945. i 1955. (Župna kronika /53/, 30-33, 39, 49-50) te posebno od župnika Cvitanovića 1960-ih i 1970-ih godina (A. Cvitanović: Župnik Potravlja - mučenik. Životni put mučenika fra Ante Cvitanovića, Zaostrog 1994, 308-315).

⁷³ Zbog njegova položaja nismo uspjeli ni doprijeti do najgornjeg zvona, a natpise s dvaju donjih pročitali smo samo djelomično: (1.) SUĆURAJ / GLASI NAM VITEŽE BOŽJI / VJERU UFANJE LJUBAV / 1925 (2.) GOD. 1922 LJEVAONICA ZVONA (Jakov Cukrov) SPLIT / NEBESKA MAJKO OVIJEM GLASOM SUĆURAJ / KRIJEPI I TJESI K SEBI PRIVEDI - Starija zvona, također od Cukrova iz 1896. (ŽASu, br. 61/1896; BAH, br. 384/1896-Protokol i Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine o. Hvara br. 11/1968, 5). oduzela je, kao i drugdje, austrijska vlast u 1. svj. ratu za vojne svrhe. - God. 1616. veli se da su zvono bili odnijeli Turci, a od njih ga otkupio neki fra Ante, no ne bijaše na svom mjestu (Cedulinova vizitacija /3/, 481); 1637. bilo je razbijeno i u samostanu (BAH, de Georgiis...Visitatio, 434). Oko 1750. bila su dva zvona: augustinsko i ono biskupa fra Bartula (Periodični izvještaj Centra, br. 38/1972, 10-11). On je naime u svojoj oporuci ostavio zapis za zvonik i nabavu zvona (P. Kolendić, n.d. /55/, 249). Na Ivanjdan 1760. Biskup je blagoslovio novo zvono pod imenom sv. Ante Padovanskog za župnu crkvu (BAH, Bečić...Visitatio, 330).

⁷⁴ N. Čolak: Pitanje crkve Sv. Križa u Sućurju na Hvaru, Prilozi povijesti otoka Hvara II., Hvar 1962, 46-48; isti: Uz pitanje starih crkava u Sućurju na Hvaru, Zadarska revija 1/1960, 75.

živogoške bile su i kuće gdje su "različiti franjevci" (*diuersi Padri*) boravili već 12-ak godina, tj. od početka kandijskog rata.⁷⁵

Umjesto ovih dviju crkvice (koje su potom nestale) sagrađena je nova veća crkva *sv. Ante Padovanskoga* od zaostroških franjevaca 1663.g., kako govori natpis na pročelju:

ANNO.DNI.MDCLXIII.
XXIII.FEBRVARY.HANC
AEDICVLA FECERVNT.AED
IFICARE.FRES.CON S.SM.
ZASTROG AD HONORE.O
D.ET.B.ANTONY PATAVINI

("Anno Domini 1663. 23. Februarii hanc aediculam fecerunt aedificare fratres conventus Sanctae Mariae Zastrog ad honorem omnipotentis Dei et beati Antonii Patavini" = godine Gospodnje 1663., 23 veljače, dadoše sagrađiti ovu crkvicu braća samostana Sv. Marije u Zaostrogu, na čast svemogućega Boga i bl. Antuna Padovanca).⁷⁶ Crkva je predajne orijentacije, a lađa i četvrtasta apsida presvođene su joj još gotičkim, prelomljenim svodom. Krov je od starinskih kamenih ploča, a na pročelju se, osim spomenutog natpisa te vrata i dvaju prozora plošnog okvira, ističe malena rozeta obrubljena motivom ovula (kimationa), koja se doima starijom (15./16.st.), pa možda potječe s neke druge crkve, vjerojatno sa stare župne. Crkva je građena manjim priklesanim kamenjem, pa se od nje odvaja lijepa preslica zvonika od brižljivo klesana kamena na pročelju, s motivom cvjetnih medaljona i otvorima za tri zvona, koja je zacijelo dograđena kasnije, koncem 17. ili u 18.st.. Nije li ju možda podigao korčulanski majstor Spaso Foretić, spomenut u Sućurju 1785. (v. o pučanstvu)? - U ponutrici je crkve zanimljiva i kropionica desno od ulaza, na kojoj je rustično klesan franjevački grb (križ između ruke Kristove i one sv. Frane).

Iza crkve je nekadašnji *franjevački gostinjac* (hospicij, "ospicije"). Prema izloženome, temelji su mu udareni sredinom 17.st. Na konzoli ranije na balkonu kuće, a danas u dvorištu, natpis je s godinom pregradnje:

F.B.C.E
A.D. 1770

("Frater Bonaventura Cossovich erexit anno Domini..." = podiže fra Bone Kosović godine Gospodnje...).⁷⁷ No iako su franjevci ovdje stalno dolazili,

⁷⁵ BAH, Milani Visitationes, 1210-1212.

⁷⁶ Usp. N. Duboković Nadalini, n.d. (5), 85 te K. Jurišić, n.d. (29), 91 i sl. 44.

⁷⁷ Čitanje K. Jurišića. - U samoj je kući sličan natpis:

ADi770 FBCE (usp. N. Duboković Nadalini, n.d./25/, 26).- a navodno i u obližnjoj zgradi, sada vl. INA-e. U strijelnici podruma starijeg, istočnijeg dijela nekadašnjeg gostinca ugrebena je god. 1658.?, a na susjednoj zgradi (sad uljari), nekoć također u ovom sklopu, natpis je: A D 1768 U dvorištu se ovoga gostinca sastajao "zbor" "novih stanovnika" - tako 1803. (... *nel Chiostro dell' Ospizio di San Antonio de Minori Osservanti... loco solito... lo Sborro de Nuoui abitanti qui commoranti e sopra le Isole di Lissa, Brazza e Curzola* - Povijesni arhiv u Splitu, NS LIX./1, 8). Ovo samoupravno tijelo ukinula je Austrija 1804.? - Duboković, isto, 17.

pogotovu u prošnju za jematve i žetve, gostinjac je već 1853. bio ruševan i nenastanjen, a zaostroški su ga fratri 1885.g. prodali Stipi Kačiću-Bartuloviću p. Ivana za 2000 fiorina.⁷⁸

God. 1887. imenova zaostroški gvardijan upraviteljem ove crkve sućuranskog svećenika don Šimu Anzelinovića, koji je te godine dao načiniti pjevalište i tri drvena oltara te nabavio kip sv. Nikole, a 1889. i novi kip sv. Ante.⁷⁹ Već je spomenuto da je od zatvaranja stare župnice 1890. pa do blagoslova nove 1897.g. Sv. Ante služio za župno bogoslužje, dozvolom zaostroških franjevaca.⁸⁰ Nakon toga upraviteljem je crkve postao mjesni župnik, a 1918. zaostroški ju je samostan za 500 kruna prodao sućuranskom crkovinarstvu.⁸¹ Nakon ratnih stradanja i oštećenja od potresa crkva je obnovljena potporom Centra za zaštitu kulturne baštine u Hvaru 1963.g., no sljedeće je 1964. doživjela tešku devastaciju: bezrazložno su uklonjeni i spaljeni drveni okviri triju žrtvenika (glavnog - sv. Ante - s novim kipom i višedijelnom palom koja zbog trošnosti nije obnovljena, i bočnih Gospe Karmelske i sv. Nikole) te pjevalište.⁸²

U crkvi su danas (pored opisanih prežitaka iz stare župnice i novijih "tirolskih" kipova sv. Nikole i sv. Ante) još i - zanemaren i nepopravljen - rustični barokni kip sv. Ante (obojeno drvo, vis. o. 140 cm) iz 17./18.st., te slika Gospe Karmelske između sv. Paskala i sv. Roka (ulje na platnu, 185 x 141 cm), koju fra Vjeko Vrčić pripisuje Filippu Naldi-u, talijanskom slikaru koji je u trećoj četvrtini 18.st. ostavio brojne radove u srednjoj Dalmaciji.⁸³

Na zvoniku je sada zvono Jakova Cukrova iz 1922. (pročitao N. Vujnović). Poticajem višekrat spomenutoga hvarskog CZKB, u crkvi je od 1960-ih godina mjesni lapidarij, a popravljena je i 1984.g.

⁷⁸ BAH, br. 362/1838 (fratri obavljaju obrede bez dozvole župnika, tako i procesije s kipom sv. Ante) i 161/1853; N. Duboković Nadalini, n.d. (25), 26.

⁷⁹ BAH, br. 799 i 1387/1887 te 1037/1889 (Protokol). - Anzelinović je za obnovu Sv. Ante dobio pomoć od 300 fiorina od baruna Ljudevita Vranyczany-a i njegove majke Ante, a 200 fio od cara Frane Josipa (Narodni list/Zadar, br. 41/1887 i 6/1888).

⁸⁰ ŽASu, br. 98 i 138/1890.

⁸¹ Kaptolski arhiv (bilj. 33) i fotokopija iz ŽASu u N. Anića.

⁸² Župna kronika (53), 9-10, 54, 59 i 70-71 (obnovljen 1966. opet potporom CZKBH); Arhiv Centra (3), Dokumentacija, 23 b 8; Periodični izvještaj Centra (73), br. 25/1970, 1.

⁸³ A. Cvitanović, n.d. (72), 317-318; V. Vrčić: Slikar naivac osamnaestog stoljeća, *Služba Božja* 4/XI., Makarska 1971, 246-251 (Naldi je bio Firentinac /podatak M. Granića/ i 1757. načinio je u Opuzenu rodoslovlje ("cablo") Kačića kojeg se izvornik čuva u franjevačkom samostanu u Makarskoj. God. 1762. bio je i prokurator neretvanskog puka - Povijesni arhiv u Splitu, SSO, 28, X., 3). - Sliku u Sućurju popravio je nastojanjem CZKBOH restaurator Filip Dobrošević iz splitskog Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture 1966.g. (Periodični izvještaj Centra /73/, br. 6/1967, 13).

Sućuraj: natpis o podignuću vrta 1652.g. na župnoj kući. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

Kapelice

Starinom se ističe ona *sv. Nikole* na brijegu istočno od mjesta (Križine - 168 m), spomenuta u jednoj graciji iz 1732.g.⁸⁴ - Kapela *sv. Ante Opata* bila je blizu najzapadnijeg rta otoka, koji po njoj i nosi novije ime, a ucrtana je u najstarijem zemljišniku iz 1835.g. Pokraj nje je bio 1874. sagrađen svjetionik. Kad se 1906.-1908. gradio novi, sadašnji svjetionik par desetaka metara sjeveroistočno od staroga, u zidu je starijega bila načinjena mala "bogomoljica" *sv. Ante* sa željeznom ogradicom. Ta je kapelica zajedno sa starim svjetionikom srušena u njemačkom bombardiranju 1943.g.⁸⁵ - Neznane je starine kapelica *sv. Nikole* na *Čeprini* (gdje se ranije častila i *Gospa Lurdska*) istočno od mjesta, s kipom koji je o. 1980. načinio Bartul Vuljan p. Jure, te ona *sv. Mihovila* na *Lokuži*, po predaji sagrađena od plemena *Jurićević*, u blizini jame (=lokvuša, odakle zacijelo i ime položaju) gdje su po vjerovanju nečastive sile, protiv kojih se bori arkanđeo *Mihovil*. - *Sv. Spiridion* na rtu *Mačak* podignut je od obitelji *Kuluz* sredinom 19. st. (kip u vlasnika), a kapelica *Vele Gospe* na rtu *Mrtinovik* je od plemena *Modrić*, iz druge polovice 19.st. - Oko 1900. podigla je obitelj *Hackel* kapelicu *Gospe Karmelske* s tirolskim kipom na vrhu *Gornje Bande (Kula)*.⁸⁶ - Kapelica *Gospe od Ruzarija* u *Brigovima* sjeverozapadno od mjesta sagrađena je od posjednika *Talijančić* iz *Igrana* 1903., a ona *sv. Luke* iseljene obitelji *Bulat* u obližnjoj uvali *Dupci* je iz 1907.g. - Na gornjem rtu *Perne* je kapelica *Majke Božje* (iz zavjeta nakon havarije u *Podaci*) *Ivana Vuljana-Dudina*

⁸⁴ ... *Hum sotto la Capella di .S.Nicolo* - Arhiv Centra (3), Libro Grazie...1723-1734, 131 i I. *Kasandrić*, n.d. (22), 10. - Prema podatku *N. Anića*, obnovljena je u obliku skromne niše 1898.g.

⁸⁵ *Manuale del Regno di Dalmazia V.*, Zara 1875, 136; *ŽASu*, Protokol, br. 147/1906 i 152/1908; *M. Petrić*: Podaci o gradnji svjetionika otoka Hvara, Periodični izvještaj Centra (73), br. 162/1994, 48; pisma *T. Mucala* od 25. II. i 11. III. 1995. - Po nekima je novi svjetionik sagrađen 1889. (ta je godina stavljena na nj u novije vrijeme), no čini se da je tada samo bio obnovljen stari.

⁸⁶ Dao ju je obnoviti *Župnik* 1984. - *A. Cvitanović*, n.d. (72), 319-320.

iz 1930-ih godina.⁸⁷ - Od sačuvanih *križeva* onaj u središtu mjesta u blizini kasnije zgrade Općine (današnjeg perivoja) bio je blagoslovljen 12. V. 1872. u spomen isusovačkih misija u župi. Porušen bombardiranjem u 2. svj. ratu, obnovljen je (približno na istome mjestu) postavljen na jednostavan žrtvenik 13. VI. 1991. - Postoji i križ na *Sridnjoj*, na moru sa sjevera, po predaji postavljen nakon jednog utapljanja.⁸⁸

Groblja

Najstarije je, kao i drugovdje, bilo u župnoj crkvi i neposredno uz nju. God. 1637. pločnik je crkve bio ispunjen grobnicama, a 1647. blagoslivlja Biskup groblje, jamačno ono uz crkvu.⁸⁹ U najstarijoj sućuranskoj matici umrlih spominju se u kasnije porušenoj župnoj crkvi brojne zasebne i posebničke grobnice, koje su morale biti obilježene natpisima ili barem brojevima: tako one obitelji Perić, Vežić, Vojković, Mucalo, Acalinović, Kačić-Barišić; zatim male krštene djece (*Anzoletti*), augustinaca (*della Religione*), bratima (*Confrati*) itd.⁹⁰ Sve je to uništeno za rušenja stare crkve krajem 19.st.: ploče su razbijane i odnošene na groblje na Crljenici, njima su se popločavali putovi i potoci,⁹¹ a kosti su prenošene na spomenuto novo groblje ili zatrpavane zemljom u rakama. Sačuvala se samo nadgrobna ploča Ivana Mucala iz 1705. (što je prema matici umrlih datum izrade, a ne smrti!), također na Crljenici:⁹²

A.Di 2 MA=
GiO MDCC
V ZVANNE
MVZALO

Posebno je zanimljiva sudbina groba makarskog biskupa fra Bartula Kačića-Žarkovića. Naglasiti je da mjesto njegove smrti nije posve pouzdano. Obično se drži da je umro u Sućurju, malo iza sastavljanja oporuke 1645. godine.⁹³ No god. 1827. izjavio je župnik Koludrović - valjda ne napamet? - da je biskup Bartul umro u *Makarskoj*, a bio sahranjen u Sućurju.⁹⁴ Položaj pak

⁸⁷ Podaci uglavnom od N. Anića, te N. Kuluza p. Dinka.

⁸⁸ ŽASu, Album...SS. Rosarii...in Sućuraj. - Prema podacima N. Anića, u 2. svj. ratu i neposredno iza njega uništeni su križevi na Puntić kraj svjetionika (17.st.?), na Bilini i na rtu Mačina Bada (19.st.?).

⁸⁹ BAH, Zorzijeva vizitacija (73); Milani Visitaciones Extraordin., 1151. - God. 1623. žali se župnik da se ovdje ljudi sahranjuju "come Animali" i "senza lume", te da ne plaćaju ni mise ni sprovode (Cedulinova vizitacija /3/, 553).

⁹⁰ Po istoj matici doznajemo da je crkva imala i bočna, "mala" vrata, glavna je kapela bila ograđena stupićima (Collenette della Capella mag.r), a sakristija bila, kako je već navedeno, na "strani Evanđelja", tj. na sjeveru - ŽASu, Morti Libro I., 39, 39v, 40v, 41v, 43, 49, 51, 52v, 53. "Campo santo", tj. groblje pred crkvom, spominje se npr. 1787. - isto, 86v.

⁹¹ ŽASu, Spisi CZKBH, izvještaj N. Anića iz 1967.

⁹² N. Duboković Nadalini, n.d. (25), 28.

⁹³ Usp. P. Kolendić, n.d. (55), 248 i K. Jurišić, n.d. (29), 63.

⁹⁴ BAH, Skakoc II. Vizitacija, 303.

biskupove kapele Presv. Trojstva s njegovom grobnicom izvori i predaja smještaju na sjevernu stranu stare župnice.⁹⁵ Kad je ta crkva bila porušena, župnik je zatražio prijenos biskupovih kostiju u novu grobnicu koja se imala sagraditi u svetištu nove crkve, što je odobrila i nadležna vlast, uz uvjet da se kosti prenesu pod nadzorom liječnika i u cinčanu lijesu.⁹⁶ No to očito nije bilo nikada izvršeno: o prijenosu nema zapisnika, a u novoj crkvi nema nikakve označene rake, dočim je posve nevjerojatno da bi nova grobnica bila ostala neobilježena, ili da bi prijenos kostiju u kratkom vremenu iščezao iz pamćenja svjedoka. Ni nastojanje N. Anića 1994. i 1995. da se suvremenom tehnikom uđe u trag lijesu ili grobnici u novoj crkvi nije donijelo ishoda. Naprotiv, P. Kolendić⁹⁷ piše na temelju izjava sućuranskih crkvinara jedva 15-ak godina nakon događaja da je, naprotiv, župnik Vidali⁹⁸ biskupov grob dao nasuti zemljom, a grobnu mu ploču otukao i uporabio za sjedalo pred crkvom. I M. Slavić, koji je kao desetogodišnjak dobro zapamtio rušenje stare i gradnju nove župnice, u svojoj izjavi iz 1968.⁹⁹ odriče mogućnost prijenosa kostiju u novu crkvu, jer da bi se ljudi toga sjećali, i ne bi se odrješenje za biskupa Bartula predajno obavljalo otprilike na mjestu njegove prvotne grobnice. On doduše nije siguran nisu li i biskupove kosti, poput drugih, bile prenesene na (sada staro) groblje, no sudeći po mjestu odrješenja to nije vjerojatno. Slavić u izjavi dodaje važnu pojedinost, da je grobnica prije uništenja bila i pokradena: "ljudi iz Beča", navodno od "carske kuće", došli su kao "komisija" na misterioznoj jahti, otvorili grobnicu te iz nje odnijeli sablju (Perićevu?), križ i "medalju". - Osnovom izloženoga može

⁹⁵ Na sjevernoj je strani spominje i biskupov sinovac kapetan Grgo Kačić-Žarković u oporuci od 22. IV. 1691., kojom je odredio svoj ukup u jednoj od njezinih grobnica. Biskup je kapeli bio oporučio i vinograd Oglavak, opravu i predoltarnik od grimiznog damasta, nov misal i spomenuti bratov kalež, te 20 reala za zadušne mise. Njegov je sinovac Grgo istoj kapeli ostavio još i vinograd u uvali Mrtinovik te 200 libara za mise. Time su upravljali župnici augustinci, polažući račune obitelji Kačić-Barišić kao nasljednicima Žarkovića, a u 19. je st. upravljanje ostavinom preuzelo mjesno crkvinarstvo (BAH, br. 484/1850). God. 1827. dobivao je župnik od Mrtinovika 2 kace masta, 20 librica smokava i 3 kvarte maslina godišnje, uz obvezu opremanja oltara Trojstva (Skakočeva vizitacija /94/, 304). - God. 1728. žrtvenik se "B.M.V. de Cinctura" spominje s "desne" strane crkve (BAH, Condulmer II. Vizitacija, 303). Ovaj se oltar 1702. naziva Gospe Karmelske, a onaj biskupa Bartula: Krunjenja Gospina (isto, Rovetta Visitatio I., 1047). I 1786. "Biskupov" je oltar "nalijevo", a nadesno onaj Gospe od utjehe "novih stanovnika" (Stratikova vizitacija /41/, 117 i 125). Ovdje "lijevo" i "desno" jamačno znače sjeverno i južno, gledajući od ulaza. - Biskup je Žarković u Sućurju imao barem još jednu manju kuću, kod Jeličićevih i Halavanja, koju je ostavio sestri Mandi, picokari. Možda je to ona od koje je 1793. župnik, kao od ostavine Žarković, dobivao talir godišnje, a nalazila se s dva mala vrta u Gornjoj Bandi (Stratikova vizitacija /56/, 230).

⁹⁶ K. Jurišić, n.d. (29), 65.

⁹⁷ N.d. (55), 251.

⁹⁸ Po mišljenju je potpisanoga vjerojatnije da je bilo upravo obratno. Činjenica je kako je baš župnik nastojao oko spašavanja groba i posmrtnih ostataka biskupa Kačića, no bez privole Crkvinarstva i materijalne potpore istog tijela to nije mogao učiniti. Njihova vjerojatna nesklonost "nepotrebim" troškovima u vrijeme dok se mukotrпно gradila i opremala nova crkva može se, uostalom, i razumjeti. A što su kasnije crkvinari svaljivali odgovornost na (tada bivšeg i odsutnog) župnika, spada u "opća mjesta".

⁹⁹ Bilj. 59.

se zaključiti da posmrtni ostaci makarskoga biskupa fra Bartula Kačića-Žarkovića (ili ono što je od njih ostalo) nisu nikada bili, kako bijaše naumljeno, preneseni u novu crkvu, i da najvjerojatnije počivaju u devastiranoj prvotnoj grobnici. Na tom je mjestu, na položaju sjeverne kapele stare crkve, sada dijelom pristupno stubište nove crkve i zid njenog nutarnjeg dvorišta.¹⁰⁰

I crkva sv. Ante imala je grobnice, vjerojatno od gradnje. U njima, kao i grobnicama u Sv. Jurju, sahranjivalo se do uključno 1818. godine. Već se 1817. spominje "novo groblje" (*cimiterio novo*),¹⁰¹ zacijelo ono na *Crljenici* zapadno od mjesta, ucrtano u najstarijem zemljišniku iz 1835.g.¹⁰² Obnovio ga je domaći sin don Marko Margetić¹⁰³ te na njemu dao sagraditi kapelicu (danas ruševinu), s natpisom:

ZA LJUBAV
OTAČBINI

POP
M. MARGETIĆ

G.G. 1878

To je danas vjerojatno najslikovitije grobište na Hvaru, u gustoj čempresovoj šumi, sa zanimljivim grobovima zidanim u obliku stećakasljemenjaka (koji podsjećaju na one sa srednjovjekovnih nekropola u obližnjem Makarskom primorju), te opravdano zaštićeno kao spomenik¹⁰⁴ - ali posve zapušteno.

Zbog slijeganja zemljišta ovo je groblje bilo napušteno a novo podignuto (s kapelom-mrtvačnicom) na *Punti* istočno od mjesta, prema svjetioniku, početkom 1923. godine.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Tj. nasuprot južnoj kapeli, kojoj su temelji dijelom ponovno otkriveni 1995. Prema najstarijem katastarskom snimku, obje su bile jednake veličine i simetrično postavljene.

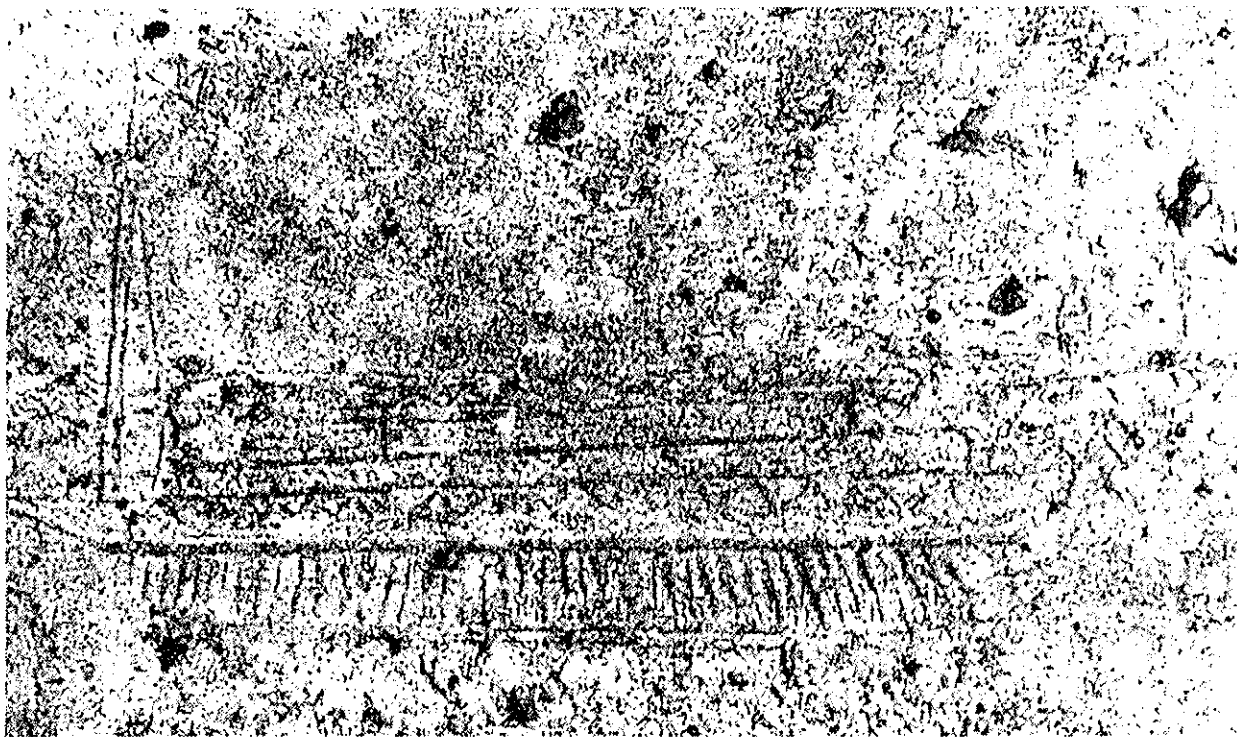
¹⁰¹ ŽASu, matica umrlih I., 149, 150v, 153v i 154. - Iz Sv. Ante sačuvana je samo nadgrobna ploča s prikazom galije (Periodični izvještaj Centra br. 8/1968, 15), kasnije preporučljena za bočni oltar u toj crkvi, danas na ostacima stare župnice. - Prema matici umrlih N. Anić drži da je groblje na Crljenici aktivirano upravo 1817., kad je zbog neke epidemije umrlo 65 ljudi.

¹⁰² Arhiv mapa kao bilj. 59. Iste je godine Ordinarijat prihvatio za groblje zemljište Ledinjak vl. Župe (BAH, br. 344/1835 - je li to isti lokalitet?). God. 1855. župnik se žali na loše stanje groblja, no Općina kao vlasnica ne dopušta da se on mijesha (isto, br. 204/1856).

¹⁰³ Narodni list/Zadar, br. 64/1879.

¹⁰⁴ N. Duboković Nadalini, n.d. (5). - Danas se nameće pitanje sanacije ovoga spomenika, gdje svakako valja prorijediti raslinje koje uništava grobnice. U pogledu ruševine kapelice Margetić, čini nam se najprihvatljivijim prijedlog N. Vujnovića da se njeni slabo sazidani zidovi poruše i sačuvaju samo u parteru, a pročelje konzervira i upotrijebi kao ulaz u grobište. - Donosimo i starinski hrvatski natpis: VIRUJEM. VIDITI./ .DOBRA.GOSPODINOVA / U ZEMLJI.ŽIVUJUĆI./ GROBNICA.POPA./ ŠIMUNA./ ANZELINOVIĆA./ 1889 Navod je iz Psalma 27 (26), 13.

¹⁰⁵ BAH, Protokol, br. 204/1923; Šematizam (33), 58. - Pojedinačnih ukopa na starome groblju bilo je i kasnije.

Sućuraj: galija uklesana na grobnoj ploči iz Sv. Ante. Snimio Zdravko Fistončić 1995.

*Župnici*¹⁰⁶

a) *augustinci* (često ujedno i priori sućuranskog samostana)

- o. 1526. - o. 1544.? Marko Domazetović st. iz Sućurja
- o. 1588. - 1595.? Ambroz / Ivanišević iz Jelse?/
(1595. - 1603. bez župnika)
- 1603. - barem 1605. Anđeo Brajčević
- 1610. - 1614. Marko Domazetović ml. iz Sućurja
- 1614. - ? Nikola Lončarić
- o. 1619. Jerolim Piretić (Piriteo), hvarski vlastelin
- 1621. - ? Nikola Lončarić k.g.
- o. 1623. - 1624. Marko Domazetović-Ružičić k.g.
- o. 1632. Juraj Tomiceo /Tomić iz Jelse?/
1633. - o. 1639. Marko Domazetović k.g.
- o. 1645. Nikola Gojić /iz Jelse?/
o. 1647. - 1656. Marko Domazetović k.g.
- 1656. - o. 1658. Toma Acalinović (Azzalini) iz Sućurja
- 1669. - o. 1672. Simplicijan Corner (Cornelius)

¹⁰⁶ Prema vizitacijama, matičnim knjigama i drugim spisima u BAH i ŽASu.

- o. 1678. - 1690. Toma Acalinović k.g. (1689. kapelan Nikola Pinazzi)
 1690. - 1692. Nikola Sazunić /iz Vrboske/
 1692. - o. 1697. Ivan Činganović/Čingalović iz Hvara
 1700. - ? Stjepan Skrivanić iz Jelse
 ? - 1705. Nikola Sazunić k.g., kapelan Andrija Janković
 1705. - 1713. Andrija Janković (1712/13. upr. župe i generalni vikar Provincije)
 1713. - 1722. Šimun Gargurić iz Hvara (zamjenici Ivan Candido 1718. - 1721. i Andrija Janković 1721. - 1722.)
 1722. - 1730. Andrija Janković k.g. (zamjenik Ivan Hanzić-Candido iz Staroga Grada 1724. - 1730.)
 1730. - 1731. Ivan Hanzić-Candido k.g., upr. župe
 1731. - 1749. Augustin Jurasović (1749. zamjenik don Juraj Kačić)
 1749. - 1769. Augustin Cibilić (do 1750. upravitelj župe)
 1769. - 1773. Augustin Marija Obradić (1769. upr. župe)
 1773. Augustin Cibilić upr. župe
 1773. Gugljelmo Bogdanić iz Vrboske upr. župe
 1773. - 1775. Frane Marija Franićević (iz Sućurja? - 1774. zamjenik G. Bogdanić)
 1775. Gugljelmo Bogdanić, isto
 1775. - 1776. Augustin Cibilić, isto
 1776. - 1789. Ivan Bartulović iz Sućurja

b) *franjevci provincije Sv. Jerolima:*

1789. - 1805. Krescencije Milutin iz Krapnja (zamjenici 1791. Ciprijan Buljan "ab Andevio", 1805. Bernardin Janković iz Krapnja i Inocent /Čulić?/ iz Splita)
 1805. - 1806. Josip Bašić iz Splita, upr. župe
 1806. - 1814. Antun Lisičić iz Splita
 1814. - 1815. Frane Fradelić-Gale iz Splita

c) *biskupijski svećenici:*

1815. - 1821. Petar Ninčević iz Vranjica (ovdje od 1814., matice hrvatski)
 1821. - 1823. Toma Karničić (Karninčić) iz Bola
 1823. - 1828. Alviž Koludrović iz Jelse
 1828. - 1832. Ivan Fabrio iz Vrboske, upr. župe
 1832. - 1838. Dominik Koludrović iz Jelse (do 1831. upr. župe)
 1838. - 1841. Nikola Ivanišević iz Staroga Grada, upr. župe
 1841. - 1845. Serafin Šantić iz Jelse

d) *franjevci provincije Sv. Jerolima iz hvarskog samostana:*

1845. - 1849. Frane Godoj iz Staroga Grada, upr. župe

1849. - 1852. Prosper Budrović iz Grablja, isto

1852. - 1855. Bonaventura Lučić iz Vrboske

e) *biskupijski svećenici:*

1855. - 1862. Antun Marinković iz Komiže

1862.-1866. Vicko Škarpa iz Staroga Grada

1866. - 1889. Juraj Plančić iz Staroga Grada

1889. - 1900. Stjepan Vidali iz Jelse (do 1892. upr. župe, poslije kao i prethodnici župnik-dekan)

1900. - 1919. Ivo Pavičić iz Vrbanja (do 1901. upr. župe, od 1905. matice hrvatski)

1919. - 1927. Josip Grgičević iz Vrisnika (do 1922. upr. župe)

1927. - 1933. Dinko Bučić iz Visa, upr. župe

1933. Ivan Moškateo iz Dola na Hvaru, isto

1933. - 1934. Dinko Vranković iz Svirača, isto

1934. - 1939. Stjepan Bojanić iz Vrisnika, isto

1939. - 1964. Dinko Vranković k.g., isto

f) *franjevci provincije Presv. Otkupitelja:*

1964. Branimir Vrdoljak iz Otoka, isto

1964. - 1967. Stanko Prcela iz Košuta, isto

1967. - 1990. Anđeo Cvitanović iz Podace (do 1970. isto, zatim župnik)

g) *franjevci provincije Bosne Srebrene:*

1990. - 1994. Bogdan Jolić iz Livna

1994. - Augustin Tomas iz Bugojna

Župna kuća

Istočno od (stare i nove) župne crkve, bila je ujedno do konca 18. st. i *samostan mjesnih augustinaca*. Sastoji se od triju krila: sjevernog (nešto produljenog prema istoku), istočnog i južnog. Između njih je dvorište-klaustar (lukovi su na sjevernoj strani naknadno zazidani), sa zdencem kom je izvorna, četvrtasta renesansna kruna sa zupcima maknuta u stranu i okrenuta naopako, te preuporabljena za cvjetni nasad, dok sjeverno i južno krilo povezuje sa zapada dvorišni zid. Zdanje nema izrazitijih slogovnih odlika, a po natpisima se može datirati od 16. do 18. stoljeća.

Na nadvratniku je dvorišnog ulaza oštećen natpis:

COENOBIVM.ORDINIS FRATRVM EREMI
TARVM.S.AVGVSTINI.MCCCIX ~ ~
RESTAVRATVM

- tj. "samostan Reda braće pustinjaka sv. Augustina /bi/ obnovljen 1309. godine". - Objavljujući natpis pred 40-ak godina, N. Duboković je posumnjao u njegovu izvornost, ističući da je ovdje i 1331. bila samo crkva, "i ta vjerovatno privatni beneficij nekog patricija", te da je možda naznačena godina "služila fratrima ... za afirmaciju u žestokim mjesnim borbama",¹⁰⁷ naime s "novim stanovnicima". Potpisani je pak uvjeren da je u pitanju "pia fraus" sućuranskih augustinaca iz sredine 17. stoljeća:

1) Statut 1331.g. doista ovdje spominje samo crkvu, i to na jedinstvenom općinskom posjedu,¹⁰⁸ a isključeno je da ne bi spomenuo - da su tada postojali - samostan, njegove posjede od kojih je morao živjeti i naselje, odnosno stanovnike koji bi ih obrađivali;

2) ni u kasnijim ispravama o Sućurju do 16.st. nema spomena ni o samostanu, ni o njegovim posjedima;

3) natpis prema obliku slova nije nipošto klesan početkom 14.st. (kada bi morao biti gotički), već se svojom kapitalom potpuno slaže s ostalim natpisima iz sredine 17.st. na zgradi, o kojima dalje (tako i završnom viticom!);

4) napokon, i sami augustinski povjesničari smještaju osnutak sućuranskog samostana u početak 16.st. (v. prije o povijesti župe). - Natpis je dakle morao nastati u vrijeme kad je ovdašnjim augustincima trebalo braniti njihova župnička prava pred novodoseljenicima koje su vodili franjevci, tj. sredinom 17. stoljeća.

Nad ulazom je iz dvorišta u bivši samostan natpis: **F M 1544**

¹⁰⁷ N.d. (5), 85. - To mišljenje potvrđuje i nedatirana svjedodžba (konac 17. st.?) o natpisu u ŽASu, Arhiv augustinaca, I., 9.

¹⁰⁸ Bilj. 2. - Isto i 1407.g. (Statut, 346).

- kojeg inicijale čitamo: "frater Marcus". God. 1543. dobio je naime fra Marko "Hvaranin" (de Lexina - vjerojatno Sućuranin fra M. Domazetović st.) dozvolu da obnovi ovdašnji porušeni samostan.¹⁰⁹

Na nadvratniku ulaza sa zapada u južno krilo nekadašnjeg samostana stoji natpis: **M.F.T.AZ.s EDIFICAVIT MCCCCCLI**

- tj. "magister frater Thomas Azzalinus (a)edificavit 1651." = sagradi magistar fra Toma Acalinović". - Prvih je pet slova i na natpisima dvaju prozorskih pragova iz iste 1651.g. koje je pred četvrt stoljeća pronašao N. Anić. Ne mogu se čitati "monasterium fratrum Augustinianorum Zampani",¹¹⁰ jer ni ovaj, kao ni drugi augustinski samostani u hvarskoj biskupiji nije nikada pripadao zampanskoj kongregaciji.¹¹¹ Do sjevernog je krila sa zapada nadvratnik, pronađen i uzidan (vjerojatno na izvornom mjestu) od župnika Jolića za obnove zgrade početkom 1990-ih:

**M.F.T.AZ.OR.EREM.S.AVGVSTINI HOC VIRI=
DARIVM CONSTRVXIT
MCCCCCLII**

- tj. "magister frater Thomas Azzalinus Ordinis eremitarum sancti Augustini hoc viridarium construxit 1652." = ovaj vrt podignu magistar fra Toma Acalinović iz Reda pustinjaka sv. Augustina. - Samostanski, sada župni vrt pun je ulomaka kamenih stupova odrine, sada preporučljenih, koji očito pripadaju Acalinovićevom uređenju. Acalinović je, obnavljajući samostan, dakle dao postaviti četiri natpisa, a zacijelo i peti, onaj tobože iz "1309." godine, koji ima jednako klesana slova kao i ostali. Acalinović se 1641. spominje pod akademskim naslovom "baccalaureus" (Pre Bacc.r Thomaso Azzalini de S. Georgio), oko 1673. kao magistar i provincijalni vikar, a 1677. kao najstariji u provinciji i prior Sv. Nikole u Hvaru.¹¹² U Sućurju je bio dugogodišnji župnik u više navrata.¹¹³

¹⁰⁹ Herrera, n.d. (29), II., 39.

¹¹⁰ (N. Duboković:) Nadvratnik sa jednog samostanskog objekta iz 1651 u Sućurju, Periodični izvještaj Centra br. 32/1971, 15. - Riječ je zapravo o dva prozorska praga (izvorno natprozornika?) pronađena prilikom rušenja stare i gradnje nove kuće Mate Kačića-Bartulovića u Donjoj Bandi. Tamo su vjerojatno dospjela sa župne kuće prigodom neke njezine obnove u 19.st. Jedan s natpisom: M.F.T.AZ.s i 65i je u lapidariju Sv. Ante, a drugi gotovo istovjetan uzidan je u kuću N. Anića. Usp. bilj. 114.

¹¹¹ Na pečatu je iz 1692. (BAH, Sućuraj, Izbori župnika) oko lika sv. Augustina natpis s imenom dalmatinske kongregacije: CONGREGATIONIS DALMATIAE, a nema nijedne potvrde da se ikad zvala drugačije.

¹¹² BAH, Processi civili 1646-1670, 81; Processi criminali 1661-1676 572 i 1618-1619/1697-1699, 129.

¹¹³ God. 1662.-1669. i 1671. bio je i kapelan sućuranske tvrđave - "fortice" (ŽASu, Arhiv augustinaca, I., 5, 1), zacijelo kao i drugi župnici augustinci. - N. Čolak (n.d. /25/, 105) krivo čita njegovo prezime kao "Malini" umjesto "Azzalini", zbog izvornog pisanja otprilike "aZZalini" (nav. Milanijeva vizitacija /75/, 1203).

U negdašnjoj je blagovaonici u sjevernom krilu zidni umivaonik, jednostavnih, još gotovo renesansnih oblika s godinom 1763. i inicijalima župnika Augustina Cibilića:

F.A.Z (=frater Augustinus Zibilich)¹¹⁴

U vrtu je i kamena posuda za ulje s natpisom:

S: S

i7i6

- tj. "Santissimo Sacramento. 1716." U njoj se dakle čuvalo ulje za vječno svjetlo pred Presvetim. - Na poklopcu nestale druge slične, sačuvanom u župnoj kući, uklesano je:

S.3.Q.i2.

- tj. "secchi tre, quartuzzi dodici" = 3 "sića" i 12 "kvartuca" ulja.¹¹⁵

Popravljana u više navrata u 19. i 20. stoljeću,¹¹⁶ ova je župna kuća potpuno obnovljena na najsuvremeniji način 1990.-1994. troškom franjevačke provincije Bosne Srebrene i nastojanjem župnika B. Jolića. Pri tome je uređeno i pokriveno i južno krilo, koje je barem od 1835., a možda i od gradnje bilo nepokriveno, odnosno ruševina.

¹¹⁴ Usp. N. Duboković Nadalini: Prilog "Popisu spomenika otoka Hvara", Bilten Historijskog arhiva komune hvarske 5-6, Hvar 1963, 59-60 i ovdje, bilj. 110.

¹¹⁵ Mletački "sić" je sadržavao 10,734 litre, a hvarski "kvartuc" 0,6708 litara (F. Madirazza: Storia e costituzione dei comuni dalmati, Spalato 1911, 435). U posudi je dakle bilo oko 40 litara ulja.

¹¹⁶ Popravljena je 1824., a oko 1832. popravi je prema vještačenju okružnog mjernika Jerolima de Guarienti-a zidar Mate Čelebić. U 1850-im godinama bila je u vrlo lošem stanju, pa je župnik tražio da smije boraviti u - mjesnoj oružničkoj vojarni. Oko 1860. popravlja je poduzetnik Antun Milošević iz Hvara (BAH, br. 537/1824, 474/1832, 358/1855, 129/1857, 150/1858, 458/1861). U novije ju je vrijeme posebno popravljao župnik Cvitanović (n.d. /72/, 305-308).

*Svećenici, redovnici i redovnice iz Sućurja*a) *augustinci:*

- Marko Domazetović st. (1. pol. 16. st.), prior, župnik? i obnovitelj župne kuće-samostana (v.)
- Bonaventura Tomazetović (Domazetović), prior Sv. Nikole i definator Provincije 1579.g.
- Stjepan Domazetović, u Jelsi 1612.g.
- Marko Domazetović ml. (Ručićić, Ružičić), dugogodišnji župnik, umro 1656.g.
- Toma Acalinović (Azzalini), magistar teologije, dugogodišnji župnik i dužnosnik Provincije, zaslužan za obnovu župne kuće-samostana (v.), umro 1690.g.
- Frane Marija Franićević?, župnik u 18.st. (v.)
- Ivan Bartulović, posljednji župnik-augustinac (18.st.)

b) *biskupijski svećenici:*

- Juraj conte Kačić-Bartulović (18.st.)
- Frane conte Perić (1750. - 1831.)
- Ante Franićević (poč. 19.st.). - Ova su trojica ispomagala u župi.
- Frane Antun Perić (1783. - ?), profesor filozofije i latinske filologije u splitskom sjemeništu (usp. Nadbiskupski arhiv u Splitu, S - M, Spisi, br. 638/1830.g.)
- Šimun Anzelinović (Anđelinović) (1842. - 1890.), franjevac od 1857., misnik od 1868., od 1870. svjetovni svećenik splitske biskupije gdje je župnikovao u Biskom, Igranima, Kominu, na Šolti, u Podgrađu i na Drveniku kod Trogira. Kasnije upravitelj crkve sv. Ante u rodnom mjestu, koju je obnovio i obdario (v.). Istaknuo se kao predan župnik i dobrotvor.
- Marko Margetić (1844. - 1912.), svećenik od 1869., od 1870. župni pomoćnik Selaca i kapelan Novoga Sela na Braču, zatim župnik Selaca gdje je i umro. Obnovio ovdašnje groblje (v.)

c) *franjevci provincije Presv. Otkupitelja:*

- o. Petar Zrnčić (Žrničić) (o. 1696. - Sinj, 1740.)
- o. Ante Perić (o. 1725. - Makarska, 1806.), više nauke završio u Italiji. Poznat propovjednik, profesor teologije u Splitu (1757. - 1775.) i u svojoj provinciji, kojoj je bio na čelu 1791. - 1794. Od 1792. generalni definator franjevačkog reda, a za bezvlada u Dalmaciji po padu Mletačke republike 1797. član Upravnog vijeća za makarsku i vrgorsku krajinu.

- fra Feliks Kuluz (o. 1761. - Zaoštrog, 1785.), umro kao klerik.

Redovnice

- Marija Kerubina (Kata) Kačić-Bartulović (1901. - Split, 1956.), klarisa. Istaknula se pobožnim redovničkim životom i žrtvom za svećenike, a pisala je i duhovne pjesme.

- Bernardica (Reparata) Franičević (1920. - 1995.), od 1940. vinkovka u Argentini (Cristo Rey, Dock Sud, Buenos Aires), gdje je i umrla.

Bratovštine

Najstarija je bila ona *Presvetog Otajstva* "starih stanovnika". Počela se stvarati 1625. okupljanjem zanimanika, no nije imala pravilnika, a Biskup je okupio 30-ak tih budućih bratima pod imenom "Sv. Jurja i Presvetoga" da se obvežu nabaviti po jematvi sve potrebito.¹¹⁷ Za pohoda 1629. bratovština nije djelovala, jer je narod bio započeo saditi vinograd za nabavljanje ulja za Presveto, no prve su plodove otuđili prokurator i sadnja je na to prestala, a Presv. se Otajstvo stoga nije ni držalo. Zbog toga je pohoditelj Morarije 30. V. 1629. kanonski utemeljio bratovštinu s pravilnikom: "kancelar" će joj uvijek biti župnik, koji će voditi sve knjige. Svake godine na Trojstvo ili sljedeće nedjelje birat će se dva "dekana" koji će uz župnika voditi bratovštinu. Članovi mogu biti svi osim izopćenika i javnih sablaznika, a bili su se dužni ispovjediti na Uskrs i druge Gospodnje blagdane, pohađati bolesne i pomagati siromahe.¹¹⁸

Iz zapisnika brojnih kasnijih vizitacija (tako onih iz god. 1637., 1668., 1697., 1734.) dalo bi se zaključiti da bratovština nije nikad zaživjela, jer se kazuje da je "nema".¹¹⁹ Pravo stanje međutim predočuju druge vizitacije, potvrđujući da ova bratovština djeluje, no više kao pobožna udruga (Deuozione), koje su članovi obrađivali crkvenu zemlju te od tih prihoda (20-100 barila vina sa 6-7 motika zemlje) namirivali potrebe crkve, posebno za ulje pred Presv. Sakramentom.¹²⁰

¹¹⁷ Cedulinova vizitacija (3), 555 i 569.

¹¹⁸ Morarijeva vizitacija (17), 105 i BAH, Processi criminali 1612-1637 i 1558, 480.

¹¹⁹ Zorzijeva vizitacija (48), 435; BAH, Vis. Andreis I., 97a; Rovetta Visitatio I., 747; Condulmer II. vizit., 19/609.

¹²⁰ BAH, Priuli Visitatio, 259 i 264-265 (1679.g.); isto, II., 96 (1681.g., svjedoci); de Aspertis Visitatio, 506 (1711.g.); Condulmer Visitatio, 93 i 95 (1724.g.); isto, II., 304 i 305 (1728.g.); Bonaiuti Visitationes, 390 i 393 (1738.g. - po župnikovoj izjavi "nema nijedne bratovštine" !); isto, II., 658 (1751.g.); Bečić... Visitationes, 326 (1760.g.). - God. 1769. kaže se da nema nijedne "formalne bratovštine, tj. bratima odjevenih u tunike" (*scuola formale, intendo dire Confrati vestiti di Toneca*), no svejedno djeluju one Presvetoga "starih" i Gospe od Pasca "novih stanovnika" (Riboli Visitationes, 227-228).

Još prije njena djelovanja počeli su između "starih stanovnika" ("novih" još nije ni bilo) te župnika-augustinaca sukobi u vezi s patronatom nad crkvom, njenim zemljama i, u konačnici, nad župom.¹²¹ Sukob je bio stišan dolaskom "novih stanovnika", jer se žarište sporenja pomaknulo prema njima, no opet se razbuktao pod vodstvom bratovštine Presvetog u 1. polovici 18. stoljeća. Državna je vlast međutim dala za pravo augustincima, poštujući njihovo pravovlasništvo nad župnom crkvom, njenim imanjem i samom župom.¹²²

Bratovština *Gospe od Pasca* (Cinkture; Uznesene ili Asumpte) "novih stanovnika" prvi se put spominje 1689. pod imenom Gospe Karmelske. Brinula se za oltar i južnu kapelu stare crkve koji su podignuti krajem 17.st., a imala je isti neformalni značaj pobožne udruge kao i prvospomenuta bratovština, te se izdržavala milostinjom.¹²³

Zanimljivo je da u Sućurju, za razliku od drugih hvarskih župa, nije kroz 19.st. obnovljena niti uobičajena bratovština Presv. Otajstva. Tek je 1900. bila utemeljena bratovština Ruzarija, a uz nju se 1912. spominje i ona Gospe Karmelske, vjerojatno u Sv. Anti.¹²⁴

¹²¹ Vidi o staroj crkvi. God. 1621. augustinci su čak optuženi da su odbili dijeliti sakramente i zaključali crkvu! (BAH, Criminale 1618-1621, 1210).

¹²² ŽASu, Arhiv augustinaca, I, 1; I, 5, 12; II, II., 5v; BAH, br 219/1835; (N. Duboković:) Jedan iscrpni informativni spis o Sućurju, Periodični izvještaj Centra br. 38/1972, 1-11. - Bratimi "starih stanovnika" otišli su dotle da optuživahu augustince kako žele crkvu da bi u njoj onemogućili sahranjivanje - dapače da žele iskopati i one dotad sahranjene! U to isto vrijeme (1754.) optuživali su ove fratre da su odnijeli zvono (zapravo su ga bili dali prelići u Mlecima) i pokaznicu (u zbilji zamijenjenu onom darovanom od obitelji Perić). Augustinci na ovo odgovoriše da imaju puno pravo uređivati *svoju* crkvu, a bratimi neka se brinu o vlastitoj bratovštini, "za koju dao Bog da se njome dobro upravlja"!

¹²³ Priulijeva vizitacija (120), 517 te bilj. 119 i 120.

¹²⁴ ŽASu, Album... SS. Rosarii...in Sućuraj (s imenikom udruge "Vječnog Ružarija" iz 1901.); Schematismus Cleri Dioecesis Pharensis 1912, 37. - U župnom su arhivu i imenici "Djevojačkog Društva Presv. Srca Isusova" osnovanog 1924. te "Materinskog Društva" iz 1930., a 1930-ih su godina dosta djelovali i "križari". - I stare su i novije bratovštine i vjerske udruge u Sućurju, kao uglavnom i drugdje, danas prošlost.

Iz vjerskog života

God. 1848. u mjestu se posebno štiju, osim naslovnika sv. Jurja, još i sv. Ante kao mjesni zaštitnik (*Patrono e Protetore*), sv. Vid kao zaštitnik vinograda (*Protetore della Entrata del Vino*)¹²⁵ i sv. Spiridion, zaštitnik obilnog uroda maslina.¹²⁶ God. je 1873. zabilježeno da se svake prve nedjelje mjeseca obavlja prije mise Križni put, a svake treće izlaže Presveto i vrši ophod oko crkve. U Korizmi se petkom molila krunica nakon mise ujutru, a inače svako popodne s pjevanim litanijama i drugim molitvama. Nedjeljom popodne iza krunice bio je vjeronauk, a na blagdane večernja pa krunica. Na Antunovo se održavao ophod oko mjesta.¹²⁷

God. 1606. i 1616. držale su se osnove (*rudimenti*) vjeronauka u crkvi za vrijeme mise, 1619. iznosi se da su djeca posve nepoučena u vjerskim istinama, a 1625. se bilježi da se Evanđelje, Poslanica, vjeronauk i propovijedi drže naravno hrvatski (Illirico). God. 1629. veli župnik da, unatoč njegovim upozorenjima, djeca ne dolaze na posebni vjeronauk, jer ima i mnogo odraslih koji ne znaju ni očenaš ni zdravomariju!¹²⁸ God. 1637. opet se kazuje da djeca ne žele doći, iako se zvoni na "*dottrina*". Stoga se umjesto posebnog vjeronauka svake nedjelje ponavljalo opću ispovijed, očenaš, zdravomariju, vjerovanje, Božje i crkvene zapovijedi, djela milosrđa - a tako je bilo i kroz cijelo 17. stoljeće.¹²⁹ Kroz 18. se st. ipak ustalio posebni vjeronauk, redovito nedjeljom poslijepodne, no ponekad i ujutru prije mise, ali ni onda nisu dolazila mnoga djeca, zbog nehaja roditelja koji su ih radije slali u pašu. "Opći" se vjeronauk za vrijeme mise ipak održao barem do 1. četvrtine 19. stoljeća.¹³⁰

U 17. i početkom 18. st. bile su rijetke formalne propovijedi; najčešće je to bio "*qualche sermoncino*", nadasve u korizmene i adventske nedjelje. Inače su se nedjeljom oglašavali blagdani i zadušnice. God. 1734. župnik je bio upozoren da svake nedjelje propovijeda prema Evanđelju; 1769. propovijedao je svake

¹²⁵ Ovo još jednom povezuje kršćanskog sv. Vida s poganskim slavenskim Svetovidom kao božanstvom, uz ostalo, i plodnosti (v.N. Nodilo: Stara vjera Srba i Hrvata, Split 1981, 25s11, 33, 647).

¹²⁶ BAH, br. 61/1848. - U Sućurju je bilo uvedeno 40-satno klanjanje početkom Velikog tjedna 1842., a definitivno 1848., iako uz nedovoljan broj svijeća (isto, br. 149/1858).

¹²⁷ Isto, Duboković... Visitaciones, 405.

¹²⁸ Cedulinova vizitacija (3), 493, 465, 525, 565, 415.

¹²⁹ Zorzijeva vizitacija (48), 435; Priulijeva vizitacija (120), 258, 260 i 517; BAH, Vis. Priuli II., 95; Rovettina vizitacija (119).

¹³⁰ BAH, de Aspertis Visitatio, 147-148 i 505-506; Condulmerova vizitacija (120), 94 i II. vizitacija, 303; Bonaiutijeva vizitacija (3), 659 i 660; Ribolijeva vizitacija (27), 229; Skakoc I.a Visitatio, 247 i III. Visitatio, 573.

nedjelje i na veće blagdane, a u Korizmi i petkom. God. 1786. na svoj je trošak nalazio posebnog korizmenog propovjednika.¹³¹

Škola

Počeo ju je držati 1817. - 1818. g. Ante Šimić, franjevac iz ovdašnjeg gostinjsca, no bez ikakve odredbe vlasti i mimo volje svoje provincije, pa je zbog više razloga zatraženo njegovo uklanjanje.¹³² U skladu s vladinom odlukom drži je 1824. župnik Koludrović, plaćen 96 fiorina iz sućuranske općinske blagajne. Početkom 1827. ukinuta mu je plaća, no on je ipak i dalje držao školu za 12 učenika. Od 1829. do barem 1836. držao ju je u župnoj kući Dominik Koludrović, isprva kao kapelan strica Alviža a zatim kao upravitelj župe i župnik. Imala je samo 14-ak učenika, a roditelji su neslanje djece u školu opravdavali oskudicom, dotično nemogućnošću da im nabave doličnu odjeću i školske knjige.¹³³ Krajem 1830-ih i početkom 1840-ih učitelji su bili dušobrižnici Ivanišević i Šantić, sa 20-ak učenika razne dobi i staleža.¹³⁴

God. 1845. imala je 27 đaka, a vodio ju je upravitelj župe Godoj. Od iste 1845. učitelj je svjetovnjak, Markantun Botteri iz Hvara, a od 1847. djeluje i škola za djevojčice (*Scuola Elementare minore femminile*) s 27 učenica, isprva s istim učiteljem a kasnije njegovom ženom Anastazijom kao učiteljicom, gdje su se učili i ručni radovi. Školskim je ravnateljem, sve do konačnog posvjetovnjenja škola u Austriji 1870-ih, i ovdje bio mjesni dušobrižnik. Oko 1850. teškoće su bile nepohađanje djece (zimi zbog oskudne odjeće, u toplu doba zbog paše), neplaćanje učitelja od Općine te nedostatak knjiga i opreme. Nastava se obavljala dvojezično (hrvatski i talijanski), učili su i stare i nove mjere, novčane jedinice, tjelovježbu (*Ginnastica*), a dječaci i neku vrst predvojničke obuke (*Manovra Militare*), samo bez oružja jer ga nije bilo! God. 1855. - 1857. učiteljem je Antun Budrović iz Staroga Grada, 1858. Šime Kovačević, a 1859. Ivan Pavao Škarpa.¹³⁵

¹³¹ Cedulinova vizitacija (3), 465; Priulijeva vizitacija (120), 259; Rovettina vizitacija (119); Asperitijeva vizitacija (130), 150-151 i 505; Condulmerova vizit., (119), 610; Bonaiutijeva vizit. (3), 657; Ribolijeva vizit. (27), 227; Stratikova I. vizit. (130), 122. - Zanimljivo je i nastojanje Sućurana za staroslavenskom liturgijom pred 1. svjetski rat (usp. N. Duboković. n.d./25/, 17 i Narodni list/Zadar, br. 1 i 10/1912). God. 1907. iznosi se da se svi pjevni dijelovi mise u Sućurju pjevaju na hratskom narodnom jeziku (*volgare croato*), iako je sva Biskupija u cjelini uvijek bila latinskog obrednog jezika /što je točno!/: S. Romana Rota...pro...sac. Cosimo Scarpa...contra...episcopum Zaninovich..., Romae...1909, 30 (tisak u Kaptolskom arhivu u Hvaru).

¹³² BAH, Sućuraj: Procesi.

¹³³ Isto, Skakočeva I. vizit. (130), 249; II. vizit., 306; III. vizit., 574; IV. vizit., 368 i 382 (naziva se: Scuola Comunale); br. 261/1829 i 514/1836.

¹³⁴ Isto, br. 166/1839 i 52/1842.

¹³⁵ Isto, Sućuraj, Škola; br. 391/1849 te 903 i 904/1853.

God. 1862. bio je učitelj Frane Kovačević iz Bola, a suplent Ivan Milošević; 1864. učitelji su Jerolim i Petar Fabiani te dušobrižnik Škarpa, a 1869. novi je učitelj Nikola Anthoine.¹³⁶ Njemu je 1870. župnik Plančić bio ravnatelj i vjeroučitelj, dok je sljedeće godine isti Plančić bio jedini učitelj za 26 đaka. God. 1872. ponovno je bila otvorena škola za djevojčice sa 16 učenica a učiteljicom Margaritom Plančić, no zatvorena je već sljedeće godine. Bila je zatvorena i muška škola, a ponovno otvorena 1874. s učiteljem i provizornim ravnateljem Petrom Valles-om.¹³⁷

Godine 1876. privremeni je učitelj Mihovil Justinijanović,¹³⁸ god. 1881. i 1885. - 1886. domaći sin Mihovil Anđelinović, 1885. Stjepan Ilijić iz Staroga Grada, 1886. i neki Jurić, 1887. R. Nališ i M. Anđelinović. Godine 1888. škola je (tada mješovita) bila zatvorena, a tako i 1895. Godine 1896. podignuta je na dvorazrednu mješovitu, s učiteljem Matešanom i učiteljicom Grgičević iz Vrisnika. Godine 1898. dolazi učiteljica Supilo, a 1903. nadučitelj (ravnatelj) je Milivoj Letica, kada se spominje i ranija učiteljica Anka Kovačić-Bulat.¹³⁹

Nastava se odvijala u župnoj kući barem do 1850-ih godina,¹⁴⁰ kasnije (npr. 1879.) u kući Perić, a nakon toga u zgradi općine od gradnje oko 1888. godine. Kad su općinsku zgradu 1944. g. porušili Nijemci, škola je početkom 1945. opet otvorena u jednoj sobi župne kuće s učiteljem Vinkom Radovanijem iz Jelse.¹⁴¹ Kasnije je djelovala u raznim pomještima, posebno u navedenoj spomeničkoj kući ranije co: Perić (danas žalosnoj ruševini), a od 1951. godine u novopodignutoj, sadašnjoj školskoj zgradi.

¹³⁶ Isto, br. 740/1862, 517 i 581/1864 te 326/1869.

¹³⁷ Manuale del Regno di Dalmazia, I., Zara 1871, 103; isto, II./1872, 283; III./1873, 286; IV./1874, 251; V./1875, 246.

¹³⁸ Podatak K. Jurišića, priopćen od T. Mucala.

¹³⁹ Narodni list/Zadar, br. 97/1881, 89/1884, 19, 37 i 86/1885, 2/1886, 32/1887, 30, 35 i 55/1888, 10/1891, 3/1895, 85/1896, 92 i 93/1898, 71/1901, 26, 27, 63 i 102/1903 (sabrao T. Mucalo).

¹⁴⁰ BAH, br. 358/1855.

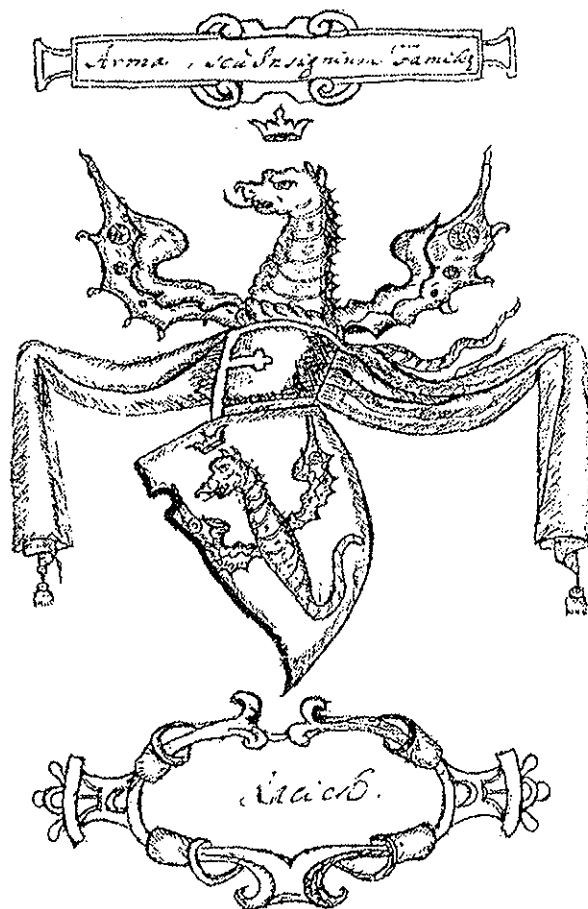
¹⁴¹ Povijesni arhiv u Splitu, NS XXIX., 1, 208 i 218; Župna kronika (53), 33.

Napomena:

U bilj. 3 naveo sam kako "nema spomena hrvatskog imena mjesta prije 19. st." - što je točno u odnosu na izvore u BAH. U međuvremenu sam, dobrotom Redakcijskog vijeća (dosad neizdanog) zbornika "Sućuraj u prošlosti ..." u pismu od 31. VII. 1996. (potpisanom od msgr. A. V. Mardešića), dobio fotokopiju dijela članka R. Samardžića: Hajdučka pisma, Zbornik Filozofskog fakulteta, Beograd 195... (nečitljivo), str. 183, gdje se u pismu od 7. VI. 1647. spominje "Sughiuragh", te preslik bosaničkog pisma od 29. VI. iste godine (*Acta S.M.M.*, XVII., po 1942, 13) napisanog "na sućuriu". Tu sam ujedno dobio i preslik zadarskog "Kraglskog Dalmatina" br. 17 od 17. IV. 1807., gdje se spominju "Suchiurani". - Pošiljateljima najljepša hvala.

Župni pečat Sućurja iz 19.st. s likom sv. Jurja.

Grb Kačića, peris iz 1609. (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Zbirka Fanfogna - Garagnin, kut. 11, XI., 46 r-v)

Summary

THE PARISH OF SUĆURAJ ON THE ISLAND OF HVAR

Joško Kovačić

The paper presents a history of the parish of Sućuraj on the easternmost cape of the island of Hvar (Croatia), mostly according to unpublished archival sources.

The place was settled in the 15th c., when the Commune of Hvar, out of strategic reasons, opened its plane to viticulture by means of land-leases, so-called "graces". Its settlers chiefly originated from the nearest part of the mainland, the Littoral of Makarska. Sućuraj was resettled again after erection of a fort in 1613., and especially during the Turko-Venetian war in the mid-17th c., when the newcomers were given certain privileges. A list of family names according to the parish records and other sources is also presented.

The parish was founded in the early 16th c. by the Augustinian friars fleeing the Turks from the mainland, and after suppression of their congregation in 1787. it was administered by Franciscan friars of different provinces and by the diocesan clergy.

The parish church of St. George's, which gave name to the place, was of medieval origins that disappeared in later amplifications. Being too small for the population, it was pulled down in 1896. and a new one, larger church erected in neo-Romanesque style a year later. Another church is that of St. Anthony of Padua, built in 1663. by the Franciscans who led the newcomers to Sućuraj several decades earlier. The parsonage, that in the past served also as the Augustinian priory, has a number of interesting inscriptions of the 16th-18th c.; one of them, purportedly from 1309., is evidently a mid-17th c. fabrication.

The paper also supplies data on other monuments of sacred art, shrines, cemeteries, guilds, religious life in the past and the school, as well as a historical list of parish priests and of local clergy.